

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Zollerová Simona

Podpůrná a intervenční pomoc mladým lidem odcházejícím
z dětských domovů

Olomouc 2014

vedoucí práce: Prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a výhradně s použitím pramenů uvedených v závěru bakalářské práce.

V .....dne.....

.....
Podpis

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat především vedoucímu své bakalářské práce Prof. PaedDr. Milanu Valentovi, Ph.D. za odborné vedení a poskytnutí cenných rad k práci a své nejbližší rodině, za vytvoření podmínek ke studiu.

Obsah

ÚVOD	6
1 Systém ústavní a ochranné výchovy v České republice	8
1.1 Náhled do historického kontextu ústavní a ochranné výchovy	8
1.2 Současné pojetí ústavní a ochranné výchovy	9
1.3 Charakteristika zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	13
1.4 Typy školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	14
1.4.1 Diagnostický ústav	14
1.4.2 Dětský domov	15
1.4.3 Dětský domov se školou	16
1.4.4 Výchovný ústav	17
2 Psychologické aspekty související s odchodem mladého člověka z dětského domova	18
2.1 Období adolescence	18
2.2 Psychická deprivace	19
2.3 Nedostatky ústavní výchovy	22
2.3.1 Sociální znevýhodnění	24
2.3.2 Znevýhodnění ve vzdělávací a pracovní sféře	25
2.3.3 Nedostatek praktických dovedností pro samostatný život	27
3 Cílená nadační a projektová činnost	28
3.1 Nadace Terezy Maxové dětem	28
3.2 Nadační fond Livie a Václava Klausových	29
3.3 Obecně prospěšná společnost - Spolu dětem	29
3.4 Občanské sdružení Múzy dětem	30
3.5 Občanské sdružení Pod křídly	31
3.6 Online pomoc a rady	31
4 Problematika následné péče po ukončení ústavní výchovy	33
4.1 Bydlení	34
4.2 Pomoc sociálního kurátora	35
4.3 Pomoc státu	36
4.3.1 Dávky hmotné nouze	36
4.3.2 Dávky sociální podpory	38
5 Shrnutí teoretické části práce	40

6 Šetření.....	41
6.1 Cíle šetření.....	41
6.2 Metoda šetření	42
6.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	43
7 Analýza získaných dat	45
7.1 Příprava na odchod	45
7.2 Odchod	48
7.3 Současnost	54
7.4 Rozhovor s pracovníkem Domu na půl cesty.....	58
8 Shrnutí výsledků.....	60
Závěr.....	63
Seznam použité literatury.....	64
Seznam příloh	67
Přílohy	
Anotace	

ÚVOD

*„Mladí lidé - víc než ti staří, mají nejen právo, ale i povinnost
v měnícím se světě se orientovat a hledat si cestu.*

Nechodit husím pochodem.

Skrz žádný les nevede jen jedna pěšina“.

JAN WERICH

Výběr tématu mé bakalářské práce byl ovlivněn nejenom mou prací v dětském domově, ale také tím, že mě spleť osudů a lidských příběhů vždy zajímala. A u této cílové skupiny mladých lidí odcházejících z dětských domovů je mnohdy za těch pár let života popsáno již mnoho stran. Navíc je stále potřeba o problematice podpory a pomoci mladým lidem po odchodu z ústavní výchovy diskutovat, snažit se o rozšíření stávajících služeb následné pomoci, informovat je samotné o možnostech, které mají k dispozici.

Cílem této práce má být shrnutí problematiky ústavní výchovy, její dopad na jedince v době dospívání a v neposlední řadě právě malý souhrn toho, co uvádím v názvu práce pod pojmy podpůrná a intervenční pomoc. Snažila jsem se cíleně zaměřit na možné problémy, které mohou na mladé lidi po jejich odchodu čekat a na možnosti jejich řešení.

V uplynulých letech došlo v rámci ústavní výchovy k mnoha změnám. Nepříznivé účinky ústavní výchovy na děti popisuje odborná literatura už zhruba 60 let. V současnosti se prohlubuje individuální přístup k dětem, je kladen důraz na jejich práva, zájmy, celkový osobnostní rozvoj, na výchovu k samostatnosti a zodpovědnosti za svůj život. Prostředí dětského domova dosáhlo úrovně středně příjmové rodiny a jeho materiální vybavení je mnohdy již na vysoké úrovni, zejména díky sponzorům. S uvolněním výchovného režimu mají děti vícero možností spolupodílet se na organizaci života v dětském domově. Do popředí vystupují prvky rodinné výchovy, zařízení jsou otevřenější veřejnosti, snaží se o užší spolupráci s rodinami dětí, tak jako s četnými nadacemi a sponzory. Ve výchovně vzdělávací práci dochází k demokratizaci a humanizaci a neustále sílí snaha o snížení počtu dětí umístěvaných do ústavních zařízení. Přesto jsou mezi námi stále děti, které v dětském domově stráví podstatnou část svého dětství a dospívání, ať už jsou více či méně s touto situací smířené. Jedni už se nemohou dočkat dne, kdy budou moci začít žít bez soudního nařízení na vlastní pěst, ti druzí jsou si zase vědomi kladných stránek, které jim život v dětském domově nabízí a nikam nespěchají. Přesto jednoho dne obě strany budou muset

udělat krok do samostatného života. O tom, jaké mají během a po odchodu z dětského domova možnosti další pomoci a podpory, pojednává i tato práce.

V první kapitole nastíním systém ústavní a ochranné výchovy v České republice. Přes historický náhled do kontextu ústavní a ochranné výchovy se dostanu k jejímu současnému pojetí, typům školských zařízení, ve kterých je výkon ústavní a ochranné výchovy vykonáván, včetně právní úpravy související s daným tématem.

Druhá kapitola bude patřit psychologickým aspektům, které mohou být spjaty s odchodem mladého člověka z dětského domova. Vývojově spadá toto období do doby adolescence, zmíním proto její typické znaky a psychické procesy, jenž s dospíváním souvisí. K ústavní výchově neodmyslitelně patří pojem psychická deprivace, kterou se dlouhá léta zabýval Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., z jehož knih jsem v rámci této kapitoly často čerpal. Dnes jsou již známé také jiné nedostatky ústavní výchovy, díky nimž může jedinec čelit sociálnímu a pracovnímu znevýhodnění, o kterém se zmiňuji v závěru.

Kapitola třetí je věnována cílené nadační a projektové činnosti, která se odchodem mladých lidí z dětských domovů zabývá. Zařadila jsem ji záměrně, jakožto malou osvětu toho, že příprava dětí na odchod ze zařízení může mít i jinou formu, než jen v rámci dětského domova a tato nabídka pomoci je celkem pestrá. Pokryje oblasti osobnostního rozvoje, finanční gramotnosti, přípravy na povolání, sociálního poradenství i konkrétní pomoci například s financováním řidičského oprávnění.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na problematiku následné péče po odchodu z dětského domova. Mou snahou bylo poukázat na systém sociálních dávek v případě nouze, na možnosti využití spolupráce sociálního kurátora, jakožto klíčové osoby, která může v tomto období s mnohými problémy pomoci a rozvedu zde i možnosti využití zařízení sociální prevence – Domu na půl cesty, který oficiálně nabízí jednu z možností, kam se po odchodu z dětského domova uchýlit.

1 Systém ústavní a ochranné výchovy v České republice

1.1 Náhled do historického kontextu ústavní a ochranné výchovy

První zmínky o útulku pro opuštěné děti pochází z Konstantinopole (r. 335). Dříve byly také součástí kostelů zvláštní nádoby, do kterých bylo možné odložit matkou nechtěné dítě. První nalezinec byl vybudován v Miláně roku 787, jeho účelem bylo zachránit dítě před smrtí, zneužíváním, zmrzačením za účelem žebrání atd. Přesto byl osud dětí většinou žalostný - měly nejnižší společenský status, byly levnou pracovní silou, živořily z materiálních milodarů a často byly verbovány do žebráckých a zločineckých band. Vzhledem k psychickému strádání, infekčním nemocem a celkově špatné hygieně v nalezincích, byla také vysoká úmrtnost těchto dětí. Majitelé nalezinců se snažili dostat dítě co nejdříve do náhradní rodinné péče (osvojení nebo placená pěstounská péče), která byla mnohdy jedinou záchranou. Nalezince můžeme považovat za předchůdce dětských domovů. Pokročilejší formou nalezinců byly sirotčince, které začaly vznikat po Velké francouzské revoluci. Cílem sirotčince nebyla pouze záchrana života, ale důraz byl kladen také na výchovu dítěte (Matějček, 1999).

Švancar (1988) se zmiňuje o tom, že dětské domovy nejsou u nás ničím novým. Od minulosti se ale mění jejich organizační struktura, obsah činností i formy hmotného zabezpečení. Autor považuje za předchůdce dnešních dětských domovů sirotčince a útulky, které byly zřizovány na charitativním základě. Zakladatelé byli ekonomicky zajištěni jedinci, tedy šlechtici, anebo církev. Tyto zařízení nabízely dětem nejnnutnější zaopatření. Převládala náboženská výchova a školní výuce nebyla věnována dostatečná pozornost. Děti pracovaly ve prospěch ústavu. Koncem 19. a začátkem 20. století začaly sirotčince a útulky zakládat také obce, neměly být už vysloveně charitativními zařízeními, ale přesto se od charitativních ústavů soukromých a církevních příliš nelišily.

Co se týče naší vlasti, tak po první světové válce začali pečovat o sirotky a opuštěné děti na půl veřejné instituce - Okresní péče o mládež. Tyto instituce začaly postupně zřizovat síť okresních dětských domovů, byly to pokrokovější ústavy pro tuto kategorii dětí než sirotčince, to měl také vyjádřit nový název - dětské domovy. Původní dětské domovy byly budovány jako malé ústavy rodinného typu pro 15-25 dětí. Život zde měl odpovídat životu ve velké rodině, kde si měla pěstounka - správkyně počínat jako matka. Kvalifikace pěstounek byla velmi nízká, probíhala formou návštěv u zkušenější kolegyně v jiném zařízení,

s praktickou instruktáží. Ústav byl jen z části dotován státem, proto jeho chod závisel spíše na prostředcích, které se podařilo získat různými dobročinnými akcemi a sbírkami. Obrat v péči o děti v dětských domovech nastal po druhé světové válce, kdy přichází nejen v oblasti organizace, ale i v pojetí péče o dítě vyžadující z různých důvodů pomoc společnosti. Zrušeny byly okresní péče o mládež i jiné dobrovolné spolky a jejich úkoly převzaly v roce 1949 okresní výbory. Dětské domovy přestaly být závislé převážně na dobrovolnosti a dostalo se jim materiálního a právního zajištění zaštitěného státem (Švancar, 1988).

Velmi podstatnou změnou ve vývoji dětských domovů bylo vydání ideového záměru ministerstva školství ČSSR o koncepci dětských domovů v roce 1970, jehož postupná realizace byla umožněna vydáním *organizačních směrnic pro dětské domovy, zvláštní výchovná a diagnostická zařízení, č. j. 30 374/71-201, z 28. 12. 1971*. Dětské domovy se dle této směrnice dělily na typ rodinný a internátní. V rámci domova internátního typu bylo možno mít ve skupině až patnáct dětí, ve výchovné skupině pro mládež starší 15 let dokonce dvacet. Výjimečně šlo na přechodnou dobu zřídit výchovnou skupinu o 12 dětech a u mládeže starší 15 let o 15 chlapcích nebo dívkách, což bylo pro výchovnou práci velmi mnoho. Na tuto situaci reagoval i doposud platný a v té době revoluční zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, díky němuž došlo k postupné transformaci dětských domovů na zařízení čistě rodinného typu, s maximálním počtem osmi dětí v rodinné skupince.

1.2 Současné pojetí ústavní a ochranné výchovy

Tato podkapitola pojednává o současné charakteristice ústavní a ochranné výchovy. Její znění a vymezení podmínek, za kterých se děti a mladiství umisťují do jednotlivých zařízení, jsou zakotveny zejména:

- v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (část druhá – rodinné právo)
- v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právně ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

- v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

I když uvedené zákony jsou dominujícími legislativními úpravami pro postup a charakter ústavní a ochranné výchovy, váží se k nim také další zákony, prováděcí vyhlášky apod., které je doplňují a jsou s nimi úzce spjaté. Následující informace budou tedy charakterizovat ústavní a ochrannou výchovu z uvedených legislativních zdrojů. K utvoření komplexnějšího povědomí uvádím i doplňující informace.

Nežli bude charakterizována ústavní a ochranná výchova, je zapotřebí prvně vymezit pro koho jsou určeny. Jedná se o děti a mladistvé, které blíže vymezuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). V uvedeném zákoně je tedy specifikováno, že:

Není-li zákonem stanoveno jinak, pak se rozumí:

a) mládeží děti a mladiství

b) dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku

c) mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku

Ústavní výchova

Nový občanský zákoník č. 89/2012 s účinností od 1. 1. 2014 upravuje a definuje podrobnosti o ústavní výchově v tomto znění:

Dle § 971

(1) Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.

(2) *V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šest měsíců.*

(3) *Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.*

(4) *Soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.*

Dle tohoto zákona § 972 lze ústavní výchovu nařídit nejdéle na dobu **tří let**. Pokud důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, lze ji před uplynutím této doby prodloužit a to i opakovaně, vždy však nejdéle na dobu tří let. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává v ústavní výchově, i když už uběhla doba dříve rozhodnutím soudu stanovená. Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a rozhodne dle okolností o tom, komu bude dítě svěřeno do péče. Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu o osvojení.

Dle tohoto zákona § 973 je soud povinen nejméně **jednou za šest měsíců přezkoumat** (pakliže rozhodl o nařízení ústavní výchovy dle § 971), zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

Za tímto účelem:

- *si vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí,*
- *si opatří vyjádření názoru dítěte, je-li dítě schopno si jej vytvořit a sdělit poté, co jej soud, s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost, řádně poučí,*
- *vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.*

Z důležitých důvodů může soud ústavní výchovu prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti. Soud také upravuje rozsah vyživovací povinnosti rodičů, v případě uložené ústavní či nařízené ochranné výchovy u jejich dětí.

Hutyrová (2006, str. 30) vymezuje že, „ústavní výchova je navrhována u těch dětí, o které rodiče náležitě nepečují a žádná jiná alternativa výchovy se nejeví jako žádoucí, či není dostupná. Ústavní výchova je navrhována také dětem, které rodiče ani jiné způsobilé pečovatele nemají. Podmínky rozhodování o ústavní výchově upravuje občanský soudní řád a s ním související předpisy. Soud může řízení o ústavní výchově zahájit i bez návrhu účastníků a nemusí se těmito návrhy při svém rozhodování řídit. Může tedy nařídit i jiný druh výchovy než ústavní péči.“

Ochranná výchova

Ochrannou výchovu vymezuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) a to tak, že: „soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.“

V témže zákoně se dále uvádí, že ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého a vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Pokud není možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka. Od výkonu ochranné výchovy soud pro mládež upustí, pominou-li před jejím započítáním důvody, pro něž byla uložena.

Dle Hutyrové (2006) je ochranná výchova vymezena jako druh ochranného opatření, která jsou definována trestním zákonem. Mají účel preventivní, mají též izolovat a resocializovat jedince, který se společensky nebezpečného činu dopustil. Ukládá se v občanskoprávním řízení všem osobám, jež spáchaly ve věku mezi 12. a 15. rokem čin, jenž u právně odpovědných osob umožňuje stíhání výjimečným trestem. Ochrannou výchovu může soud uložit i osobám mladším než 15 let, které spáchaly čin, který by byl u právně odpovědných osob pokládán za trestný čin. Ochranná výchova může být v občanskoprávním

řízení navržena i orgánem péče o děti a mládež, a to dětem mladším než 15 let. V trestním řízení může být uložena jen mladistvým.

Škoviera (2007) zobecňuje důvody umístění dítěte do náhradní péče do tří skupin:

- rodiče se o dítě z objektivních důvodů *nemohou* postarat – špatný zdravotní stav, výkon trestu, úmrtí, dlouhodobá léčba
- rodiče se z různých důvodů o dítě *nechtějí* postarat – narušený hodnotový systém, sklony k sociálně patologickým jevům, narušení osobnosti
- rodiče se o dítě *neumějí* postarat – nezvládnutí výchovy pro chybějící výchovné dovednosti a zkušenosti

1.3 Charakteristika zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

V České republice jednotlivé typy zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní a ochranné výchovy, spadají do kompetence tří různých rezortů – Ministerstva práce a sociálních věcí /MPSV/, Ministerstva zdravotnictví /MZ/ a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy /MŠMT/. Mají odlišnou právní úpravu, různý systém financování, metodické pokyny i požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci. Ústavní výchova dítěte do jednoho roku věku se vykonává v kojeneckých ústavech, od jednoho do tří let věku zase v dětských domovech pro děti do tří let. Obě zařízení spadají pod MZ ČR. Výkon ústavní výchovy starších dětí je v gesci MŠMT ČR. Výkon ústavní výchovy dětí s tělesným nebo mentálním postižením spadá pod zařízení sociální péče v rámci MPSV ČR.

Vzhledem k tématu práce zde rozvedu typy školských zařízení, které v České republice ústavní a ochrannou výchovu vykonávají. V celé kapitole budu čerpat ze zákona č.109/2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a ze zákona 333/2012, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

1.4 Typy školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

1.4.1 Diagnostický ústav

Zákon č. 333/2012 Sb., (kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb.) s úpravou v zákoně 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva, uvádí, že: „*Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou; děti s uloženou ochrannou výchovou také na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umisťuje do dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.*“

S účinností od 1. 11. 2012 je dle zákona 333/2012 Sb., § 5 odstavce 8 diagnostický pobyt výrazně redukován. Pakliže je dítě mladší 6 let, bylo v péči kojeneckého ústavu nebo zařízení vyžadující okamžitou pomoc, je bez poruch chování, má ukončenou diagnostiku vypracovanou střediskem výchovné péče či v jiném odůvodněném případě, umisťuje se takové dítě do dětského domova nebo dětského domova se školou **bez jeho předchozího pobytu v diagnostickém ústavu**. Pokud se ukáže, že diagnostika je později potřebná, provede se v zařízení, kde je dítě umístěno.

Od 1. 1. 2014 dochází k odnětí kompetence diagnostického ústavu k umisťování a přemísťování dětí s nařízenou ústavní výchovou do školských ústavních zařízení. Ta nyní případně na základě návrhu či vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, **soudům**.

Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá většinou 8 týdnů, během kterých jsou zajišťovány různé programy v rámci komplexního vyšetření jedince. Pracuje zde tým specialistů v oboru speciální pedagogiky, psychologie a sociálních služeb, kteří stanovují výchovnou prognózu dítěte.

Dle potřeb dítěte plní zařízení úkoly:

- Diagnostické - vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností.
- Vzdělávací - zjišťují úroveň dosažených znalostí a dovedností dítěte, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem.

- Terapeutické – směřují prostřednictvím pedagogických a psychologických činností k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte.
- Výchovné a sociální - vztahují se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně.
- Organizační a koordinační

Základní organizační jednotkou v diagnostickém ústavu je výchovná skupina, kterou tvoří čtyři až šest dětí a zákon stanovuje dvě až šest výchovných skupin pro jedno zařízení. Pro děti, které plní povinnou školní docházku, jsou zde zřizovány třídy se vzdělávacím programem základní školy.

1.4.2 Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají vážnější poruchy chování a spadají do věkové kategorie od 3 do 18 let. Připravuje-li se zletilá osoba soustavně na své budoucí povolání, zařízení jí může poskytovat náhradní výchovnou péči až do 26 let, na základě osobní žádosti o prodloužení pobytu. Ta se uzavírá mezi nezaopatřeným jedincem a ředitelem domova. Do dětského domova mohou být přijímány i nezletilé matky spolu se svým dítětem, zdravotně či mentálně postižené děti (vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, přípouští přijetí dítěte se zdravotním postižením, a to s ohledem na druh a stupeň jeho postižení), kterým zde mohou být zajištěny vhodné podmínky pro jejich pobyt.

Dětský domov plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Základní organizační skupinou je rodinná skupina, kde žijí děti různého věku i pohlaví, s přihlédnutím na rodinné sourozenecké vazby. Počet dětí ve skupině je stanoven zákonem na pět až osm dětí a výchovné skupiny jsou dvě až šest v jednom dětském domově /výjimky uděluje ministerstvo/, většinou od sebe oddělené. S dětmi musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jejich osobnosti, zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání, s ohledem na jejich potřeby, věk a individualitu. O to se starají zejména pedagogičtí pracovníci dětského domova – vychovatelé. Vykonávají vyučovací, výchovnou, pedagogicko-psychologickou nebo speciálně pedagogickou činnost. Autorka má praktickou zkušenost, že ve většině domovů se vychovatelé u dětí na skupince střídají, jsou jim k dispozici po celý den a pracují v nepřetržitém provozu. Každá skupinka pod vedením vychovatele funguje samostatně. Denní režim se skládá z běžných činností, podobných těm v rodině, i když

s ohledem na chod domova a jeho řád. Režim může být v rámci každého domova trochu odlišný, vzhledem k možnostem zařízení. Stejně tak mezi jednotlivými domovy najdeme značné rozdíly jak v přístupu k výchově, tak ve finančních možnostech.

Pro představu přikládám aktuální graf o počtu dětí a mládeže, vyrůstajících v dětských domovech, na které je má práce zaměřena.

*Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

1.4.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je zařízení určené pro děti, mladistvé a nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovu. Zaměřuje se na děti a mladistvé s poruchami chování či nutností léčebné péče z důvodu duševního onemocnění. Děti se zde umisťují zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Rodinnou skupinu tvoří pět až osm dětí a v zařízení mohou být nejméně dvě až šest takových skupin. Jestliže v průběhu povinné školní docházky pominou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele tohoto zařízení přeřazeno do školy mimo dětský domov. Pokud se dítě po ukončení povinné školní docházky, z důvodu pro pokračující závažné poruchy chování, nemůže vzdělávat na střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

1.4.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav poskytuje péči dětem starším 15 let – nebo dětem starším 12 let v důsledku závažných poruch chování, které jim znemožňuje umístění v dětském domově se školou - do 18, resp. 19 let, u nichž byla nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova nebo vydáno předběžné opatření. Jedná se o děti se závažnými poruchami chování a emocí. Účelem zařízení je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů v chování dítěte a zmírňovat příčiny a důsledky již vzniklých poruch chování.

Organizační jednotkou je výchovná skupina, kterou tvoří pět až osm dětí. Lze zde zřídit dvě až osm skupin, do kterých se děti zařazují dle svých výchovných, vzdělávacích a zdravotních potřeb. Cílem práce ve výchovném ústavu je vytvoření bezpečného prostředí, které by dítěti umožnilo uspokojování základních materiálních, citových i speciálních potřeb, a zajišťovalo vhodné rozvíjení vědomostí, dovedností a návyků s přihlédnutím k zájmům a zvláštnostem každého dítěte. V rámci výchovné práce jsou děti vedeny k sebeobsluze, pracovním a sociálním návykům tak, aby se po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy mohly úspěšně zapojit do společnosti.

Rodič je **povinen platit** zařízení příspěvky na úhradu péče o dítě. O stanovení výše příspěvků rozhoduje na základě zákona ředitel zařízení. Příspěvek se nestanoví rodiči, který doloží, že pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi. Rodiče jsou povinni oznamovat zařízení změny v příjmech, které by mohly mít vliv na výši příspěvku na úhradu péče. Příspěvek na úhradu péče se neplatí za dny, které dítě tráví mimo zařízení u rodičů nebo v nemocnici. Pokud je dítě na útěku, rodič platí jen polovinu částky za každý den. Proti rozhodnutí ředitele o stanovení výše příspěvku se lze odvolat. Pokud rodič příspěvky neplatí, mohou být vymáhány i exekučně. Zařízení či orgán sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD) také mohou informovat státního zástupce o podezření ze spáchání trestného činu zanedbání výživy.

2 Psychologické aspekty související s odchodem mladého člověka z dětského domova

2.1 Období adolescence

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolesco*, což se dá volně přeložit jako dorůstat, dospívat, mohutnět. V české terminologii můžeme použít termín mládí (Macek, 1999).

Časové vymezení tohoto období se u různých autorů liší. Šimíčková-Čížková (2008, s.111) et al. uvádí: „*Horní věková hranice adolescence se nedá přesně stanovit, neboť dosažení dospělosti ovlivňuje celá řada skutečností. Jedním z nejpodstatnějších vlivů jsou společenské a kulturní zvyklosti.*“ V našich sociokulturních podmínkách se nejčastěji uvádí, že toto období s určitou individuální proměnlivostí trvá přibližně od 15 do 20 let (Vágnerová, 2000). Moderní pojetí adolescence se přiklání k periodizaci, podle které se **adolescencí označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí** (Macek, 1999). K tomuto obecnějšímu užití pojmu se autorka přiklání i v této práci a adolescenta zde vnímá šířeji jako mladého člověka.

Za biologický mezník dospělosti bývá považováno zahájení pohlavního života. Sociální mezník definuje ukončení povinného vzdělávání, volba profesní cesty, plnoletost a psychologický mezník vymezuje nalezení dospělé identity.

Hledání vlastní identity je sice celoživotní proces, nicméně v období adolescence vrcholí. Říčan (1990, s. 232) ve své kapitole o adolescenci uvádí: „*Mít identitu znamená znát odpověď na otázku, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života. Znamená to jistotu sebou samým, zodpovědnost za své činy, realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí.*“

Podle Vágnerové (2000) pokračuje v adolescenci proces osamostatňování a rozvoje identity dvěma fázemi:

1. fáze postupné stabilizace

- dochází k postupnému vyrovnání vztahu s rodiči. Dospívající již totiž dosáhl určité samostatnosti, osvojil si zralejší způsoby chování a nemá potřebu reagovat demonstrativními projevy. Rodinu nyní chápe jako místo bezpečí a místo, kde lze s rodiči vycházet za určitých dodržovaných a respektovaných pravidel.

2. fáze psychického osamostatnění

- jde o ukončení separace ze závislosti na rodině a o dosažení úplné samostatnosti. Dotváří se identita, která slouží jako regulující i integrující činitel. Ten ovlivňuje budoucí směřování i aktuální chování a prožívání jedince.

Z pohledu psychologie má každá vývojová etapa života svůj vývojový úkol, při jehož splnění se zdárně posuneme do etapy další. Jak poukazuje Šimíčková-Čížková (2008) et al., hlavním vývojovým úkolem adolescenta je nalezení vlastní identity, přijetí morálních principů společnosti, osamostatňování a vytvoření partnerského vztahu.

Nalézt odpovědi na výše uvedené otázky: „Kdo jsem, kam patřím, kam směřuji?“, může být pro adolescenta vyrůstajícího v ústavní péči složité. Autorka se domnívá, že specifická životní situace dětí v ústavní péči i před ní, může být také příčinou odlišného psychického vývoje v porovnání s dětmi vyrůstajícími v běžných rodinách.

V tomto bouřlivém procesu může docházet k prvním intrapsychickým ztrátám, zejména ke ztrátě očekávání, pokud se ukáže, že realita života je jiná, než byly naše plány a představy (Špatenková, 2011, et al.).

2.2 Psychická deprivace

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“ (Matějček, 1992, s. 115). Dle psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2000, s. 107) je pojem deprivace „strádání, ztráta něčeho, co organismus potřebuje, nedostatečné uspokojování základních potřeb.“

Tento pojem byl spojován zejména v souvislosti s pobytem dětí ve větších a neosobních zařízeních ústavní péče. Dnes již víme, že psychická deprivace se objevuje také u jedinců žijících v dětských domovech rodinného typu, u dětí žijících v různých formách náhradní rodinné péče a občas také u dětí vyrůstajících v biologické rodině (Matějček, 2009).

Od pojmu deprivace je nutné odlišit pojem „zanedbanost“, kdy dle Langmeiera a Matějčka (1974) mluvíme spíše o vnějších vlivech, které psychiku dítěte přímo neohrožují. Takové dítě obvykle vyrůstá v prostředí s nedostatečnou péčí o hygienu, bez vhodných vzorů správného chování, ale může mít normální citový vývoj. Dítě psychicky deprivované může vyrůstat i v prostředí, kde je mu věnována dostatečná péče v oblasti hygieny a správných

vzorců chování, jako tomu v ústavech bývá. Zanedbanost se tam odstraní, ale často vznikne deprivací syndrom.

Vágnerová (2008) uvádí, že deprivací zkušenost ovlivňuje nejenom aktuální psychický stav jedince, ale také jeho vývoj, zejména ve spojitosti s vývojovými etapami a potřebami, jejichž uspokojování je pro dané vývojové období nezbytné. Nepříznivé podmínky mohou narušit vývoj jedince v každém věku, ale nejzávažnější následky lze očekávat v období rychlého vývoje – tedy v dětství a období dospívání.

Pro dítě je uspokojování základních biologických potřeb nezbytnou součástí přežití. Pro jeho zdravý osobnostní vývoj je od počátku stejně tak nezbytné, uspokojování potřeb psychických. Matějček (1992) je dělí na:

Potřebu určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů – dítě potřebuje být aktivizováno, podněcováno a stimulováno ve všech smyslových oblastech. Potřebuje kolem sebe nejen různé hračky, pěkné prostředí, ale i lidi, kteří se s ním mazlí, vytváří kladnou interakci. Všechny tyto podněty působí pozitivně na jeho celkový vývoj – jejich nedostatek nebo jednostrannost vývoj naopak narušují a zpomalují.

Potřebu určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech – její uspokojování je nezbytné pro učení, zpracování podnětů ve zkušenosti, poznatky, strategie. Dítě potřebuje mít kolem sebe smysluplný svět, který poznává a orientuje se v něm. Změna prostředí věcného a hlavně sociálního, např. při přechodu z jednoho ústavního prostředí do druhého, dítě traumatizuje, ztrácí tak vše, čemu už rozumělo. Jeho vývoj tak může mít přechodně regresivní charakter.

Potřebu prvotních emocionálních a sociálních vztahů – k mateřské osobě (nemusí to být biologická matka). Uspokojení přináší dítěti životní jistoty, integruje jeho osobnost. S postupem věku přibývá potřeba kladného opětovaného vztahu k dalším členům rodiny, později vrstevníkům, posléze k partnerovi, která ústí v touhu po rodičovství.

Potřebu společenské hodnoty a uplatnění – uspokojení napomáhá utvářet sebeuvědomění, zdravou identitu a nadále tím směřuje k osvojení si společenských rolí a životních hodnot. Každý má potřebu být přijímán a někam patřit – do rodiny, do skupiny kamarádů, do pracovního, zájmového, duchovního a dalších společenství – a mít tam alespoň přijatelnou roli a pozici.

Potřebu otevřené budoucnosti a perspektivy – spojenou s nadějí. V rodině jde o vzájemné utváření budoucího života, smysluplnou kontinuitu mezi minulostí a budoucností, životní čas zúčastněných je propojený. Dětem vyrůstajícím v dětském domově chybí

vzdálenější perspektiva, jsou vázány na přítomnost, budoucnost je mnohdy vnímána s velkými obavami, které bývají zdrojem deprivace.

Nadále Langmeier a Matějček (1974) rozlišili pět typů vývoje osobnosti pod vlivem deprivace:

Typ „normoaktivní“ či relativně dobře přizpůsobený. Děti procházejí ústavním prostředím víceméně nedotčeny. V domově si najdou svou pozici a „své“ lidi, v dospělých podněcují citovou odezvu. Nezvyklé nároky života mimo ústav ovšem mohou snadno způsobit to, že se jejich vratká vyrovnanost zhroutí. Takových dětí je v dětských domovech větší polovina.

Typ hypoaktivní či útlumový. Děti charakterizuje snížená aktivita, emoční apatie, nezáměr, oslabená funkční hodnota podnětů, pokles výkonu a učení, zaměření se na svět věcí a neosobních událostí. Jsou hodné, plaché, infantilní.

Typ sociálně hyperaktivní. Děti se snaží dosáhnout co největšího přísunu sociálních podnětů, to znamená, že se snaží upoutat pozornost, předvádí se, je jich všude plno, vykazují zájem dění kolem sebe, nicméně zájem povrchní a nestálý. Postrádají znalost citové vázanosti a věrnosti, jejich sociální chování zůstává na nízké úrovni.

Typ sociálně provokativní. Děti navazují sociální kontakt provokujícím způsobem a často také agresivním chováním vůči druhým dětem. Vzдорují v mimořádné míře a působí až jako „nezvladatelné“. V případě, že jsou samy s vychovatelem, jsou přítulné a hodné. Navázat s nimi kontakt lze velmi obtížně.

Typ charakteristický náhradním uspokojováním potřeb. Uspokojení získává skrze podněty nižší úrovně. Typické je přejídání, masturbace, narcismus, šikanování a agresivita, žalování, trápení zvířat atp. Většinou jsou v zařízeních se zvýšenou výchovnou péčí, často i v dětských psychiatrických léčebnách.

Jak uvádí Jedlička (2004, et al.), u dětí s dostatečně neuspokojenými potřebami dochází převážně v období dospívání často k problémům v komunikaci, těžce se orientují v sociálních situacích, jsou zranitelné, nezralé, chybí jim životní jistoty. V prožívání převládá beznaděj, prázdnota, permanentní nuda, které mohou nastartovat delikventní jednání.

Lesný a Špic (1989, s. 194) k tomu dodává: „*Deprivace výrazně mění citový vývoj a vývoj morálního hodnocení. Často jsou ohroženy i sociální funkce a utváření povahových vlastností, takže může vznikat i disociální chování nebo anetické projevy.*“

2.3 Nedostatky ústavní výchovy

Znevýhodnění dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních není žádným tajemstvím. Znevýhodnění je způsobeno mnoha vlivy, od negativních důvodů umístění dítěte do ústavní péče, jejichž důsledky si nese dítě s sebou, přes odlišnost ústavní výchovy od výchovy v rodině, až po přetrvávající nedostatky v celém systému ústavní výchovy. Kritizována je hlavně nedostatečná kooperace, roztržitost státních institucí pod několik ministerstev, nepružná legislativa i metodika a špatná úroveň poskytovaných služeb.

Jak poukazuje Langmeier a Matějček (1974), dlouhodobý pobyt dětí v dětských domovech (dále také „DD“) s přecházející citovou deprivací či výchovnou zanedbaností, tak vede k typickým osobnostním deformacím, a to jak v oblasti sociálních vztahů, postojů, systému hodnot, tak v sebehodnocení.

O významu raného citového pouta – attachmentu - mezi dítětem a dospělým, který o něj pečuje, píše také Vrtbovská (2010). Zabývá se i tím, že pokud je dítě matkou opuštěno a v prvních třech letech vyrůstá v zařízeních s ústavní výchovou a režimem, citové pouto se naruší nebo nevytvoří vůbec, vzniká tzv. „no attachment“. Jak Vrtbovská (2010, s. 29) dodává: *„Ve starším věku je pak u těchto dětí velmi často diagnostikována citová plochost, disharmonický rozvoj osobnosti, porucha empatie a sociálních vztahů.“*

Psychologické a výchovné charakteristiky dětí v náhradní výchově vymezuje dle Škoviery (2007) množství proměnných. Řadí k nim kvalitu prostředí, ze kterého dítě přichází, důvody jeho umístění do zařízení náhradní výchovy, věk dítěte při příchodu, pohlaví a délka pobytu v tomto zařízení.

Na stránkách občanského sdružení Můzy dětem je k nahlédnutí výstižné shrnutí pocitů dětí vyrůstajících v DD, které vzniklo na základě dotazníkového šetření mezi bývalými dětskými klienty. Vystihuje - a mnohdy i zdůvodňuje - dopady ústavní výchovy na jedince:

*Co cítí děti z dětských domovů**

- *Jsem jiný.*
- *Nepřijímám sám sebe, nevěřím ve své schopnosti, neznám svoji hodnotu.*
- *Nemám motivaci dávat si vyšší cíle, rychle se vzdávám.*
- *Nikomu na mně nezáleží, rodinu jsem ztratil, střídám zařízení a vychovatele.*
- *Nemám blízkou osobu.*
- *Bylo mi v životě velmi ukřivděno.*
- *Nedůvěřuji lidem, i když jsem k nim přátelský.*
- *Stydím se.*
- *Vše dostávám bez námahy – „v řadě před okýnkem“.*
- *V domově mi patří všechno, přitom však nic nevlastním.*
- *O ničem nemohu svobodně rozhodnout, všechny problémy řeší za mě někdo jiný.*
- *Všechno děláme ve skupině nastejno s ostatními.*
- *O pozornost dospělých se pořád s někým dělím.*
- *Jsem poslušný, dělám vše podle víc jak 140 usměrnění denně.*
- *Nudím se.*
- *Stále musím být za něco vděčný.*
- *Žiji ve zjednodušeném světě, nepoznám skutečnou životní realitu.*
- *Jsem naivní, lehko ovlivnitelný.*
- *I když mám romský původ, necítím se být Romem.*
- *Žiji dnes, bojím se budoucnosti, nevím, co se mnou bude zítra, za rok.*

---

*Dostupné z: <http://www.muzydetem.cz/echo/detail.php?rok=2005&akce=12>)

Oblasti, kterých se dopad ústavní výchovy zřejmě výrazněji dotýká, budu blíže charakterizovat v následujícím textu.

2.3.1 Sociální znevýhodnění

Život v ústavním zařízení je odlišný od života v rodině. Matějček (1992) k problému rozdílnosti rodinné a ústavní výchovy uvádí, že už z podstaty nelze v ústavní výchově docílit stejného výchovného efektu jako v rodině. Chybí zde primární vazby, přirozená plynulost dne bez návaznosti na řád, běžné neorganizované každodenní radosti. Rodič je s vlastním dítětem úzce spjat, kdežto vychovatel má svou soukromou sféru mimo svět vychovávaného dítěte. To poznává dospělého zejména v roli zaměstnance, byť se o něj trvale stará. „*Pro klasickou ústavní výchovu je typická právě vázanost na současnost, přítomnost, okamžitou interakci. Chybí vzdálenější perspektiva, chybí společenství osudu dítěte a vychovatele.*“ (Matějček, 1992, s. 188)

Jak nadále podotýká, role matky je dána primárně vztahem k dítěti a je neomezená, kdežto role vychovatele je dána pracovním poměrem, výchovným systémem, prostředím, předepsanými postupy atd. Z výše uvedeného vyplývá, že dítě má omezenou možnost poznat vychovatele i v kontextu jiných rolí, jako je tomu v rodině. I přesto, že je každý mužský vychovatel na domově vítán, stejně mají děti malou možnost vidět vzájemné interakce mezi mužem a ženou, přirozené rozdělení jejich rolí, komunikaci a třeba i takové maličkosti, jako vidět pečující osobu /a obecně dospělého/ běžně z rána, při holení, v pyžamu, nemocného atd. V prostředí dětského domova tudíž žije v určité sociální izolaci, byť je o něj postaráno z hlediska základních potřeb, stravy, hygieny či střechy nad hlavou.

Ostatně děti s nařízenou ústavní výchovou jsou zahrnuty v kategorii **sociálně znevýhodněných** i v zákonu č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Výchovné prostředí daného zařízení jim neposkytuje nikterak velké zkušenosti pro vytvoření sociálních vzorů potřebných pro založení vlastní funkční rodiny v dospělosti.

Zkušenost autorky je taková, že také trávení volného času dětí, zejména těch mladších, se v praxi povětšinou děje organizovaně. Děti mají sice možnost docházet do zájmových kroužků mimo domov, ale ostatní činnosti jsou opět pod pedagogickým vedením vychovatelů, ve stejném kolektivu rodinné skupinky. Dítě je tak vázáno zejména na vztahy v domově, i když rozšíření sociální skupiny by pro něj bylo přínosem. Je nuceno vytvářet si vztahy s ostatními dětmi, se kterými žije, aniž by docházelo k přirozenému výběru přátel, či primární pozitivní vazbě k blízkým osobám, se kterými žije jako v rodině. Dítě samo má zákonnou možnost opustit domov se souhlasem vychovatele ve věku sedmi let.

Dle Škoviery (2007) v osobnosti dítěte vyrůstajícího v zařízeních náhradní výchovy dominují charakterové rysy, jako je zvýšená afektivita, absence ideálů a vyšších cílů, oslabená vůle. Pro sociální vztahy je typické, že pozitivní volby mají slabší a negativní silnější intenzitu, než je tomu u běžné populace.

Autorka podotýká, že mnohdy mezi dětmi na skupince panuje spíše rivalita a hádky, které paradoxně vyústí opět v potřebu tvorby řádu a jasných pravidel, díky nimž mají děti – zejména v organizačních věcech - více jasno (např. kdo myje kdy nádoby, kdo kdy smí na PC, kdo se půjde koupat první, atd.).

2.3.2 Znevýhodnění ve vzdělávací a pracovní sféře

Volba studijního či učebního oboru může být záležitostí, která ovlivní život jedince v pracovním uplatnění po dlouhou dobu. „*Jen malá skupinka dospívajících má natolik vyhraněné životní cíle, že volba povolání je jejich logickým vyústěním.*“ deklaruje Šimíčková-Čížková (2008, et al, s. 117).

Nadace Spolu dětem provedla v roce 2010 výzkum o vzdělání dětí z dětského domova a dětí z běžného rodinného prostředí, který ukázal, že dítě z běžné rodiny má více než čtyřicetkrát větší šanci studovat vysokou školu, než dítě vyrůstající v dětském domově.

Ministerstvo práce a sociálních věcí zavedlo *Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny* (MPSV, 2012), ve kterých reaguje na poznatky a nedostatky zjištěné v rámci systematických návštěv ústavních zařízení. Nashromáždil je veřejný ochránce práv a k tématu vzdělávání na základě jeho zjištění bylo stanoveno toto:

- Rozhodnutí o tom, kterou školu bude dítě navštěvovat, musí činit zákonní zástupci dítěte, příp. dítě s ohledem na svůj věk.
- Dítě by se mělo vzdělávat v běžné škole mimo zařízení, pokud není na základě odborného posouzení na místě vzdělávání v rámci zařízení. Děti z dětských domovů se mají vzdělávat vždy ve škole, která není součástí domova.
- Pokud je na základě odborného posouzení v zájmu dítěte vzdělávat se ve škole při zařízení, mělo by být v nejvyšší možné míře respektováno přání dítěte při výběru oboru.
- Dítěti mají být nabízeny takové obory (co do délky a zaměření), které mu umožní uplatnění na trhu práce.

Autoři projektu New job! New life! (Byznys pro společnost, 2012), zaměřeného na získávání pracovního uplatnění pro odcházející mladé lidi z dětských domovů, mají zkušenost, že tyto děti se umí relativně bezpečně pohybovat v prostředí ústavu, po odchodu z dětského domova se však projevuje jejich odtrženost od reálného světa. Dle nich mají zkreslené představy o práci a chybí jim vzory pro vytvoření pracovních návyků, nedostatečné vzdělání a kvalifikace. To může vést k fluktuaci, nezaměstnanosti a závislosti na sociálních dávkách. V horším případě k překročení zákona. Problematické okruhy vztahující se k zaměstnání – shrnují na oblast:

- Sociálních vztahů – s kolegy na pracovišti, vedoucím, se zákazníky atd.
- Výkonu – tito jedinci podávají horší výkon, než by odpovídalo jejich možnostem, mívají snížené volní vlastnosti, narušenou úroveň sebekontroly a nedokáží dlouhodobě dodržet povinnosti.
- Emočních výkyvů – ty mohou být pro okolí na první pohled nepochopitelné a neadekvátní pro danou situaci.
- Nižší úrovně kvalifikace.

Obecně mladým lidem často chybí pracovní zkušenost, není to jen záležitost této skupiny. Těm z dětského domova může činit navíc problém také pravidelná **docházka a respektování zaměstnaneckých pravidel**. Vzhledem k malé představě o reálné situaci na trhu práce tito mladí lidé často první zaměstnání snadno opouštějí v představě, že si najdou lepší.

Pro ilustraci přikládám tabulku o vzdělávání dětí a mládeže v dětských domovech.

Statistická ročenka školství 2013/2014 - vzdělávání dětí a mládeže v dětských domovech (čísla uvádí počty dětí) *								
před zahájením PŠD	PŠD	po ukončení povinné školní docházky (dále jen PŠD)						
		v tom z celku				z celku ve věku		
		SŠ	v pracovním poměru	nezařazení	VŠ, VOŠ	15-18 let	18leté a starší	z toho dobrovolně prodlouž. pobyt
378	2 444	1 352	2	13	664	885	546	486

*Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

2.3.3 Nedostatek praktických dovedností pro samostatný život

„I když dobrý rodič nebo vychovatel pociťuje radost nad každým i drobným úspěchem dítěte, zůstává tím nejpodstatnějším kritériem otázka, jak mladý člověk zúročí výsledky veškeré vynaložené výchovné péče, jak se dokáže zařadit do života společnosti.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s. 161)

Autorčina zkušenost je taková, že praktická příprava jedince v rámci dětského domova je spíše jednostranná. Činnosti, které děti vykonávají často, jsou zpravidla dobře zvládnuté – osobní hygiena, mytí nádobí, úklid, stolování, skladování potravin atd., to dětem nečiní problémy. Jelikož většinou k zaměstnancům domova patří uklízečka, prادلenka, kuchařka i údržbář je nasnadě, že s činnostmi spadajícími do jejich pracovní náplně, nemají děti moc samostatných praktických zkušeností. Velký problém nastává také ve vztahu k financím. Hospodaření s penězi je stěžejní pro jejich samostatné fungování po odchodu ze zařízení, neboť je spojeno s platbami nezbytnými pro běžný život a jeho kvalitu (jako jsou platby za nájem, inkaso, stravu, lékařskou péči, oblečení, či volnočasové aktivity). Finanční rozpočet nákupu, nákup samotný i příprava jídla, se dějí za běžného provozu po většinu dnů bez přítomnosti dítěte. To je ochuzeno o celý ten proces, stejně tak jako o možnost aktuální volby co jíst, jen tak si něco vzít z lednice, nebo si něco přichystat samo, dle chuti. Strava je dána jídelníčkem. S vyšším věkem dítěte a snahou o přípravu k samostatnosti, se zavádí samostatné stravování, které jedince zdokonaluje a připravuje na samostatný život. Proces osamostatňování se v různých domovech liší (s ohledem na možnosti domova a v nemalé míře také na aktivitě a zájmu samotného vedení domova a jeho vychovatelů).

Výzkum Mgr. Gjuríčové o Hodnocení systému péče o ohrožené děti (2007) poukázal, že mladí lidé, kteří dětské domovy po dosažení zletilosti opouštějí, nejsou obecně připraveni na samostatný život. Nedokáží se adekvátně integrovat do společnosti, chybí jim záchytné body i osoby a mohou často selhávat a chovat se rizikově. Nemůžeme vše přičítat důsledkům ústavní výchovy, mnohdy mohou být příčinou osobnostní předpoklady jedince, jeho celková nezralost, i psychologická stigmata, která si s sebou nese.

3 Cílená nadační a projektová činnost

V této kapitole bych ráda poukázala na nadační a projektové aktivity, které jsou cíleně zaměřeny na různorodou problematiku spojenou s odchodem jedince z dětského domova. Při studiu materiálů pro tuto práci jsem byla překvapena, kolik takových projektů a nadací existuje, nicméně zde zmíním hlavně ty ověřené a zaběhnuté. Zpětnou informovanost o tom, zda a jak moc je samotné domovy využívají, autorka nezná. Nicméně o problematice následné péče po odchodu by pracovníci dětských domovů z praxe povědomí mít měli a musí se o ni sami zajímat, mají-li být pro tyto mladé lidi užiteční. Pokud jsou jen malinko aktivní, není problém dané informace najít a s nadacemi navázat spolupráci a přípravu jedince na odchod z domova tímto obohatit. U všech autorka čerpala z vlastních zkušeností a z webových stránek níže uvedených nadací a spolků.

3.1 Nadace Terezy Maxové dětem

„Rozhodla jsem se pomoci dětem, protože ony samy nemají šanci něco změnit.“

Tereza Maxová

Nadace Terezy Maxové na svých webových stránkách informuje o své činnosti a projektech, které jsou mimo jiné úzce spojeny také s kompenzací nedostatků ústavní výchovy. V této oblasti je především podporováno vzdělání, všestranný rozvoj, i snaha dopřát dětem s ústavní výchovou rovné příležitosti k zapojení se do samostatného života po jejich odchodu (dostupné z: www.nadaceterezymaxove.cz/)

Projekt „New Job/New life“

Je partnerským projektem platformy Byznys pro společnost a Nadace Terezy Maxové dětem. Vychází z toho, že mladí lidé z dětských domovů mají často zkreslené představy o práci, chybí jim i vzory pro vytvoření pracovních návyků, nedostatečné vzdělání a kvalifikace. Maturitu má jen zhruba procento dětí z domovů. V rámci projektu jsou vypracovány metodiky jak pro zaměstnavatele, tak pro dětské domovy, kde jsou obsaženy všechny sféry pracovního vztahu, až po řešení krizových situací. Ve firmách autoři projektu vyškolují mentory, kteří se mladistvým věnují a dohlíží na ně. Velkou motivací pro zapojení do projektu mohou být i brigády, které jsou zároveň prostředkem k získání řidičského oprávnění, absolvování např. barmanských a jazykových kurzů, na které běžně nemají

finanční prostředky. Projekt v rámci zaměstnávání spolupracuje s portálem práce.cz. Kritéria pro zapojení do projektu jsou věk nad 18 let (nebo u mladších souhlas rodičů a ředitele DD), umístění v dětském domově nebo maximálně dva roky od odchodu z tohoto zařízení, doporučení ředitele dětského domova a vlastní motivační dopis žadatele včetně výpisu z rejstříku trestů.

3.2 Nadační fond Livie a Václava Klausových

„Jde nám hlavně o to, aby byly děti lépe připraveny do života.“

Livia Klausová

Projekt „Řidičské průkazy“

Projekt je zaměřen na jednorázovou finanční podporu 5000,- Kč jedinci ve věku 18-26 let z dětského domova /nebo ze sociálně slabých a pěstounských rodin/, za účelem získání řidičského průkazu opravňujícího k řízení motorového vozidla skupiny „B“. Žadatel napíše motivační dopis, proč o příspěvek žádá, kompetentní dospělý přidá doporučení a na základě výběrového řízení o jeho vhodnosti a úspěšnému složení řidičské zkoušky mu bude částka přiznána (dostupné z: www.nadacnifondklausovych.cz).

3.3 Obecně prospěšná společnost - Spolu dětem

„Naší vizí je stav, kdy se život dětí vyrůstajících v dětských domovech neliší od života dětí vyrůstajících v biologických rodinách víc, než je nezbytně nutné.“

Projekt „Postav se na vlastní nohy“

Projekt je určen mladým lidem z dětských domovů ve věku 16 – 26 let z celé ČR, kteří se připravují na opuštění, nebo již opouštějí dětský domov. Zapojují se zároveň pedagogičtí pracovníci, kteří děti doprovázejí. Jedná se o několik víkendových workshopů, kde se děti interaktivně a pomocí zážitků ve spojení s nácvikem praktických dovedností učí rozpoznávat různé situace a chápat, jak v nich jednat. Pracuje se s tématy, jako jsou vztahy kolem nás, práce, finance nebo bydlení. Nedílnou součástí je zapojení účastníků do pracovního procesu formou krátkodobých brigád (dostupné z: www.spoludetem.cz).

3.4 Občanské sdružení Můzy dětem

„Vizi je zvýšit šanci dětí z dětských domovů na plnohodnotný život v rámci společnosti i soukromí a tím zvýšit stabilitu společnosti.“

Občanské sdružení Můzy dětem (dostupné z: www.muzydetem.cz), na svých webových stránkách informuje o své projektové činnosti spojené s tématem náhradní výchovy, pod kterou spadají:

Projekt „Život nanečisto“

Samotný projekt je složen ze tří částí a cíleně zaměřen na mládež od 15 – 25 let. První fází je intervence v klientských zařízeních, během nichž jsou klienti i vychovatelé seznamováni s jeho principy. Ve druhé fázi, která probíhá o víkendech mimo dětský domov. Kurzy jsou zaměřeny na integraci do hlavních oblastí společenského života - hledání práce, bydlení, zvyšování kvalifikace, základy práva, rizika nezaměstnanosti, investice, finanční poradenství. Zúčastnění mají během kurzů pochopit, že první neúspěch neznamená konec, ale je třeba na sobě intenzivně pracovat a nevzdávat se. Vychovatelé a lektori pracují následně s mládeží po celý rok a jejich spolupráce je zakončena dalším kurzem.

Projekt „Patron“

Tento projekt podporuje ve spolupráci Ligy otevřených mužů schopnost mladých mužů vyrůstajících v zařízeních náhradní výchovy ve věku 17 - 21 let začlenit se do společnosti, včetně získání a udržení si zaměstnání. Proškolení patroni /starší 30 let, ukončené SŠ vzdělání, vlastní aktivní otcovství nebo prokazatelná delší práce s mládeží a trestně bezúhonní/, by měli mladým mužům vytvořit často chybějící model pozitivního mužského vzoru a předávat jim své zkušenosti v rámci společných setkání, které mají jasná pravidla a dochází k nim minimálně jednou měsíčně po dobu dvou let. K práci patrona patří také podpora klienta při vstupu do samostatného života, podpora finanční gramotnosti, či prevence sociálně patologických jevů.

3.5 Občanské sdružení Pod křídly

„Již od samého počátku hlavním cílem byla pomoc mladým lidem, kteří vyrůstali v dětských domovech a ve své dospělosti odcházejí do samostatného života.“

Projekt „Pod křídly“

Projekt Pod křídly v současné době zastřešuje sedm domů na půli cesty. Nabízí zde nejen bytové zázemí, ale také veškerou pomoc a podporu jak při vyřízení různých dokumentů (osobních dokladů, sociálních dávek apod.), tak i při nalezení práce, při hospodaření s penězi, při oddlužení se, spoření, ale také při obsluze pračky nebo při vaření. Zároveň při o. s. Pod Křídly funguje Občanská poradna s odborným sociálním poradenstvím (dostupné z: www.podkridly.cz)

3.6 Online pomoc a rady

Odcházím

Středisko náhradní rodinné péče Praha 1 spustilo internetové stránky www.Odchazim.cz, které jsou primárně určeny pro všechny mladé lidi opouštějící dětský domov. Na stránkách mohou nalézt odpovědi na své otázky, důležitá témata a kontakty na azylové domy či krizové linky. Funguje také blog, na kterém se mohou poradit o všem, co na stránkách nenalezli a co je právě trápí, jak s odborníky, tak i s ostatními, kteří již dětský domov opustili.

00.00.01 Vteřina poté

Většina zakladatelů stránek www.vterinapote.cz, si prošla sama ústavní péčí. Podporu dětem, které jsou na tom stejně, realizují skrze poradnu, přímou komunikaci s dětmi, komunikaci s institucemi, které se zabývají problematikou ústavní péče (Veřejný ochránce práv, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Česká školní inspekce, krajské zastupitelství atd.), fokusní skupinu spolupracující na Standardech kvality péče v zařízeních ústavní a ochranné výchovy a v rámci spolupráce na Informační kampani „Právo na dětství“.

Začni správně

Portál www.zacnispravne.cz je pro mladé dospělé, kteří odcházejí nebo už odešli z dětského domova a začínají svůj samostatný život. Shromažďuje volně materiály na svém webu, které se týkají problematiky odchodu z DD, nabízí poradnu, sdílení vlastních příběhů a zkušeností pro ostatní a možnost získání osobního mentora. *„Vztah mentora a mentee je individuální blízký dlouhodobý vztah postavený zejména na důvěře. Mentor pomáhá mladému dospělému člověku dosahovat jeho profesní i osobní cíle. Jedním z největších úkolů mentora je pomoci svému svěřenci pochopit a zvládnout "právě nabytou" - z jistého úhlu pohledu až bezbřehou - svobodu poté, co opustí ústavní péči. Mladí dospělí si často neuvědomují rub této svobody, kterou jsou související odpovědnosti. Mentor v tomto okamžiku stojí před úkolem pomoci mentee se sociálním začleněním.“* (Začni správně, 2012)

4 Problematika následné péče po ukončení ústavní výchovy

Ústavní výchova se nařizuje do 18 let věku a může být běžně prodloužena do 19 let věku. Pokud se však mladý člověk soustavně připravuje na budoucí povolání a studuje, ředitel zařízení s ním může uzavřít **smlouvu o dobrovolném pobytu** na základně jeho žádosti. Jedinec nadále zůstává v zařízení a to mu poskytuje plné přímé zaopatření. Nejdéle lze takovou smlouvu uzavřít do 26 let věku. Ředitel je povinen dítě před dosažením zletilosti o této možnosti informovat. Smlouvu je možné uzavřít v čase do jednoho roku od ukončení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy (zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů).

* dostupné z <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Po odchodu z dětského domova náleží dítěti **věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v maximální výši 25 000 Kč** / částka platná od 1. 1. 2014 dle předpisu č. 460/2013. Nařízení vlády o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy). Výše příspěvku je určena dle skutečné potřeby v době propouštění a dle hledisek stanovených vnitřním řádem. Ve výše zmiňovaném zákoně č. 109/2002 Sb. se také uvádí, že následující **dva roky po opuštění** zařízení je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany, stejně tak jako poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce.

4.1 Bydlení

S ukončením ústavní výchovy není mladý člověk vystěhován na ulici. Před jeho odchodem je ředitel informován, kam odchází a povětšinou se snaží s problematikou ubytování klientovi pomoci. Po odchodu z dětského domova má na výběr většinou tyto standardní možnosti, kam jít:

- **Návrat do vlastní rodiny** – návrat je přáním mnohých mladých lidí po odchodu z dětského domova. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence (2010) tuto situaci popisuje jako ne vždy vyhovující. Mnohdy je rodina prostředím konfliktním, patologickým, které neposkytuje společensky žádoucí podněty. Stává se, že jedince přijme zpět zejména z důvodu zájmu o jeho úspory. Proto je dobré situaci znát, popřípadě rodině doporučit a sjednat /například přes sociálního kurátora/ spolupráci s poradenským zařízením pro rodinné vztahy.
- **Společné bydlení s jinou osobou, samostatný podnájem, vlastní bydlení** - není nezvyklé, že odcházející z dětského domova jde bydlet za svým partnerem či partnerkou, ať už uváženě nebo ne. Pakliže s ubytováním pomáhá například Městský úřad, nabízí většinou byt do podnájmu, na vlastní bydlení ihned po odchodu může pomyslet jen málokdo.

Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jsou definovány **služby sociální prevence**, jež napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob a jejichž cílem je pomoc v nepříznivé sociální situaci. V rámci své působnosti nabízí možnosti ubytování v těchto zařízeních:

- **Dům na půl cesty** – výše uvedený zákon, § 58, toto zařízení představuje jako pobytovou službu zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. V užším pojetí je to jediné legislativně ukotvené zařízení pro tuto cílovou skupinu. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, v § 23 stanovuje **základní činnosti** při poskytování sociálních služeb v domech na půl cesty. Ty se zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

- a) *poskytnutí ubytování*: ubytování v prostředí, které má znaky bydlení v domácnosti, po dobu zpravidla nepřevyšující 1 rok, vytvoření podmínek pro zajištění úklidu, praní a žehlení osobního prádla, výměny ložního prádla,

- b) *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím*: pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob. Podpora a pomoc při využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů.
- c) *sociálně terapeutické činnosti*: socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob, aktivity zaměřené na budování a rozvoj pracovních návyků a dovedností nezbytných pro integraci osob na trh práce
- d) *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*: pomoc při vyřizování běžných záležitostí, pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů.

S ohledem na dobrovolnost pobytu a přijímání této sociální služby, dochází často k migraci klientů. Také neochota akceptovat pravidla provozu a poskytování služeb vede k častému ukončování pobytu a odchodu klienta.

- **Noclehárna, azylový dům** – jakožto přechodné řešení problému pro osoby bez přístřeší. Je zde možnost poskytnutí stravy, ubytování, hygienického zázemí, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů či při obstarávání osobních záležitostí. Jsou také součástí nabídky služeb sociální prevence.

4.2 Pomoc sociálního kurátora

Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence (2010) věnuje celou jednu kapitolu spolupráci s osobami propuštěnými ze školských zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy. Popisuje, jak by taková pomoc měla vypadat. Sociální kurátor by z pozice své funkce měl mít přehled o osobách umístěných v těchto zařízeních a měl by v jeho spádové oblasti fungovat informační systém o cílové skupině zletilých klientů, kteří odcházejí z ústavní výchovy. Společně s pracovníkem sociálně-právní ochrany by měl klienta navštívit nejpozději tři měsíce před jeho odchodem, informovat se o jeho situaci a hlavně klienta ujistit, že se má po odchodu na koho obrátit. Spolupráce je na bázi dobrovolnosti, není potřeba u bezproblémově začleněných klientů do života mimo zařízení. U těch, kteří nemají dostatečné sociální zázemí, může kurátor dopomáhat s hledáním ubytování, práce a v neposlední řadě poskytovat psychickou oporu a primární odbornou a poradenskou pomoc.

Časový horizont vzájemné spolupráce se odvíjí od zájmu, potřeb a aktivity klienta, není přesně vymezen a může být dlouhodobý. Pokud již klient nemá zájem, spolupráce se uzavře, přesto je velmi vhodné, pokud se po nějaké době kurátor opět informuje, zda není nutné spolupráci opět navázat.

4.3 Pomoc státu

Důležité informace v aktualizovaném znění ohledně sociální tematiky a dávek jsou souhrnně k dispozici na portálu Ministerstva práce a sociálních věcí, ze kterého autorka v této kapitole čerpá (dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc>).

4.3.1 Dávky hmotné nouze

Při výpočtu dávek se vychází většinou z částek životního a existenčního minima. **Životní minimum** je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. **Existenční minimum** je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Obě dávky upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Žádosti se podávají na kontaktních pracovištích krajských poboček Úřadu práce České republiky podle místa trvalého pobytu osoby. Částky životního a existenčního minima platné od 1. 1. 2012 jsou stanoveny nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima.

Aktuální částka životního minima pro jednotlivce je 3410 Kč. Existenční minimum jednotlivce pak představuje částku 2200 Kč. Životní minimum ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení.

Pokud skutečné příjmy zůstávají nižší než životní minimum, jedná se o stav **hmotné nouze**. Do kategorie příjmů spadají pro tyto účely také sociální dávky, příjmy ze zaměstnání nebo z podnikání, příjmy z prodeje nemovitostí, částky vyplacené pojišťovnou, podpora v nezaměstnanosti, daňový bonus, odměny za darování krve a různé další příspěvky. Není nic výjimečného, že mladí lidé mají za pobytu v dětském domově ze sirotčího důchodu nebo z dalších zdrojů nějaké peníze naspořeny, nebo je mohou trvale pobírat v podobě např.

invalidního důchodu. Tato situace může jejich žádost o dávky zkomplikovat, jelikož jsou některé započítávány jakožto příjem klienta, díky čemuž na dávky hmotné nouze nemá nárok.

Pakliže se jedinec po ukončení ústavní výchovy dostane do stavu hmotné nouze a jeho sociální a majetkové poměry mu neumožní uspokojení základních životních potřeb na společensky přijatelné úrovni a sám si vlastním přičiněním a z objektivních důvodů nedokáže z této nelehké situace pomoci, má nárok na **dávky hmotné nouze**. Podmínky stanovuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů, ve kterém je konkrétně uvedeno: „*Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, jestliže zejména...*

c) je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech.“

O dávkách rozhodují a zároveň je vyplácí krajské pobočky Úřadu práce. Dávky v hmotné nouzi jsou tři:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

Příspěvek na živobytí je základní dávka, která pomáhá osobě při nedostatečném příjmu. Pokud při odečtu nákladů na bydlení nedosahuje jeho příjem částky živobytí, která se stanovuje individuálně, dle snahy a možností jedince a odvíjí se od existenčního a životního minima. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí okruhu společně posuzovaných osob se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení.

Doplatek na bydlení řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny, včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální

podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí. Lze pobírat opakovaně.

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, jež se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit a osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Mezi ně řadí také jedince odcházející z dětského domova po dosažení zletilosti. Dávku lze poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce.

4.3.2 Dávky sociální podpory

System státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o SSP). Podle tohoto zákona se poskytují - přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné.

Žádosti o poskytování těchto dávek vyřizuje Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu, resp. jejich kontaktní pracoviště dle místa trvalého pobytu osoby, která uplatňuje svůj nárok na dávky.

Pro účely této práce postačí rozvést **příspěvek na bydlení**, který může pomoci pokrýt náklady na bydlení. Poskytování příspěvku podléhá testování příjmů za předchozí kalendářní čtvrtletí. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem. Náklady na bydlení tvoří u nájemních bytů nájemné a náklady za plnění poskytované v souvislosti s užíváním bytu, u družstevních a u bytů vlastníků srovnatelné náklady, vyčíslené v zákoně o SSP. Plus u všech bytů náklady za energie, vodné a stočné, odpady, vytápění. Pro nárok a výši příspěvku se berou v úvahu průměrné náklady zaplacené za předchozí kalendářní čtvrtletí.

Pobírání dávek a vazba na sociální systém nejsou prioritní pomocí pro mladé lidi odcházející z dětských domovů. Uvádím je zde jakožto jednu z možných intervencí v případě, že se mladý člověk ocitne bez finančních prostředků a není schopen svoji situaci sám řešit. O možnosti využití této podpory, by měl být jedinec v rámci své přípravy na odchod také informován, včetně toho, kde lze o tyto dávky žádat.

Širokou škálu bezplatného odborného poradenství při řešení obtížných životních situací, jak v oblasti mezilidských vztahů, bydlení, sociální problematiky, pracovněprávních vztahů, nezaměstnanosti nebo práv, zaštiťují i **občanské poradny** (Vodáčková a kol., 2002). Jsou k nalezení v každém větším městě. Základní sociální poradenství poskytuje také Městský úřad a všichni poskytovatelé sociálních služeb. Je jen potřeba být o této možnosti opět informován.

5 Shrnutí teoretické části práce

Na konci vždy vše dobře dopadne.

A jestli to dobře nedopadlo, tak potom ještě není konec.

John Lennon

I přes jednotlivé střípky pomoci, musím závěrem bohužel konstatovat, že pomoc mladým lidem po odchodu z dětských domovů /či jiných ústavních zařízení/, je nedostatečná. I když se na tuto problematiku často poukazuje, doposud v České republice neexistuje státem garantovaný systém následné pomoci, který by těmto lidem pomohl snáze se integrovat do samostatného života. Není zajištěna kontinuita péče a zohlednění individuálních potřeb mladých lidí. Nefunguje ani systém včasné intervence v rámci spolupráce mezi resorty, předávání si potřebných informací s následnou cílenou sociální prací a to zejména v počátečních stádiích vzniku problémů. Výjimkou jsou aktivity nestátních neziskových a charitativních organizací.

Kompetence a dovednosti mladých lidí potřebné pro vstup do samostatného života musí být v předstihu posilovány, stejně tak jako kompetence poskytovatelů péče, kteří by měli být schopni adekvátně podporovat mladé lidi při jejich odchodu. Informovanost o tom, které problémy by se mohly v době osamostatňování vyskytnout, jak s nimi naložit a na koho se obrátit, by měly být minimem toho, co si mladý člověk s sebou do samostatného života odnese.

V souvislosti s touto problematickou chybí jednotná metodika práce a řešení problémů, o kterou by se mohli pracovníci s touto cílovou skupinou opřít. V rámci dětského domova by mohl být například zaškolen stálý pracovník /ať už sociální pracovník nebo vychovatel – stejně tak, jako zde je proškolen např. metodik prevence/, který by měl na starost přímo péči o odcházející jedince a to jak teoretickou tak praktickou. Ta by mohla zahrnovat návštěvy strategických míst (např. pojišťovny, úřadu práce, domy na půl cesty, OSPOD, občanské poradny, banky atd.) s konkrétními informacemi co je, či může být potřeba, dle individuálních potřeb jedince.

Nezbývá jen doufat, že se podaří dostatečně naplnit vizi o úbytku dětí s nařízenou ústavní výchovou, zesílí podpurná terénní práce s problémovými typy rodin a najde se i koncepční řešení jak pomoci těm, kteří se již v ústavním zařízení ocitnou a budou ho muset jednoho dne opustit.

6 Šetření

6.1 Cíle šetření

Cílem šetření bylo zmapovat postupný proces opouštění zázemí dětského domova a následný přechod do samostatného života. V teoretické části byly popsány úskalí tohoto období a cílem mé praktické části bylo zjistit, jak se s touto situací vyrovnali bývalí klienti dětského domova, kteří mají tuto etapu již za sebou. Předmětem šetření bylo zjistit, které oblasti osamostatňování jsou nejproblémovější, kde našli respondenti pomoc a podporu a zda ji vůbec potřebovali, jak se v jejich životech zúročila příprava v rámci dětského domova a jak situaci a svou připravenost hodnotí sami s odstupem času.

Výzkumné otázky zní:

- 1. Jak rozdílná jsou očekávání a následná realita ve vztahu k samostatnému životu po odchodu z dětského domova?**
- 2. Které oblasti adaptace na samostatný život po odchodu z dětského domova jsou problematické?**
- 3. Jaká je informovanost odcházejících z dětských domovů o možnostech podpory a řešení těchto problematických životních situací, které mohou nastat?**

Všichni respondenti šetření se vyjádřili ke stejným níže uvedeným okruhům, přičemž další otázky byly kladeny dle kontextu jejich výpovědí a byl jim ponechán prostor pro jejich připomínky, které považovali za důležité. Okruhy k polostrukturovaným rozhovorům:

- život v dětském domově
- příprava na odchod z dětského domova (dále jen DD)
- představy o budoucím životě
- problematické životní situace po odchodu z DD
- pomoc po opuštění DD (co všechno respondentům pomohlo)
- život po opuštění DD (zaměstnání, bydlení)
- sociální vztahy
- opatření /co je třeba udělat, aby odchod z ústavní péče byl co nejméně problematický, co dále respondenti považují za důležité a nebylo ještě řečeno/

6.2 Metoda šetření

Jako vhodnou metodu šetření s ohledem na zaměření mé práce jsem zvolila metodu kvalitativního šetření s technikou polostrukturovaného rozhovoru. Tento přístup oproti kvantitativnímu šetření považuji za vhodnější, jelikož umožňuje variabilitu a podrobnější zmapování problematiky z různých stran. Švaříček, Šed'ová dle Denzin, Lincolnová (2005, s. 18) doplňují že: „*Kvalitativní přístup v sociálních vědách proto vychází z toho, jak jsou různé pojmy a vztahy chápány aktéry sociální reality. Aktéři jsou odborníky na sociální situace, které prožívají, jsou naivními vědci. Cílem výzkumníka je porozumět situaci tak, jak jí rozumějí sami aktéři.*“ Zajímalo mě také, co by rádi respondenti sdělili jako doporučení k přípravě na odchod z dětského domova, co je z jejich pohledu důležité, což by kvantitativním přístupem, při pevně daných možnostech odpovědí, nebylo možné zjistit.

„Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“
(Miovský, 2006, s. 18)

Technika polostrukturovaného rozhovoru dává volnost dotazovanému. Oproti strukturovanému či nestrukturovanému rozhovoru také umožňuje, aby se respondenti vyjadřovali ke stejným okruhům zkoumaného jevu. Zároveň umožňuje nalézt odpověď na hledanou otázku, na to, čeho chci v rozhovoru dosáhnout. Stejně tak ponechává prostor pro doplňující otázky a nové informace a dimenze, které volně z rozhovorů vyplynou. Výzkumník se musí snažit porozumět co nejvíce svým respondentům, klást za tímto účelem doplňující otázky, brát v potaz činitele, které šetření ovlivňují a být ke svým závěrům v určité míře z těchto důvodů také kritický. Výsledky šetření jsou tudíž ovlivněny interpretací dané reality výzkumníkem, ne objektivní realitou.

Data získaná rozhovorem na diktafon byla přepsána, následně byla provedena redukce prvního řádu. Zahájení kvalitativní analýzy předcházela systematizace, kdy pro usnadnění zpracování byla data barvením v textu tříděna dle daných kritérií.

V další fázi bylo provedeno otevřené kódování – kódy jsou klíčová slova nebo fráze, vystihují obsah sděleného. Usnadňují práci s daty. Fáze kódování napomáhá vidět témata v celku a výzkumníka podněcuje k hledání dalších témat.

Poté byla provedena analýza dat metodou vytváření trsů – kódy, které vzešly z otevřeného kódování, kdy seskupujeme podle vzájemné podobnosti do skupin. Tímto procesem získáme obecnější kategorie (Miovský, 2006). Kategorie byly dle hlavního tematického překryvu pojmenovány, popsány a doplněny úryvky z rozhovorů. Podle těchto kategorií jsou nazvány jednotlivé podkapitoly v kapitole č. 7 Analýza získaných dat.

Celé rozhovory jsou uvedeny v přílohách této práce.

6.3 Charakteristika výzkumného vzorku

K šetření jsem oslovila jedince, jež vyrůstali po nějaký čas v dětském domově (dále DD) až do té doby, kdy jej mohli - či chtěli - sami opustit, tj. nejdříve do 18 let. Výběr byl účelový, dle společných kritérií, které museli všichni respondenti splňovat (jedinec vyrůstající v DD, který má za sebou odchod z tohoto zařízení do samostatného života), ale zároveň by se měli v něčem lišit (rozdílnost bydlení, využití navazujícího zařízení sociálních služeb – Domu na půl cesty, dosažené vzdělání), aby mohl být šetřený problém posouzen z různých hledisek. Konkrétní respondenti byli tedy vybráni na základě účelového výběru (Miovský, 2006). K šetření jsem oslovila mladé lidi, kteří opustili brány dětských domovů a vydali se žít svůj samostatný život.

V tomto druhu šetření hraje velkou roli osobní kontakt s respondenty. Je žádoucí, aby se tazatel respondentům více přiblížil. S ohledem na to, že čtyři respondenty osobně po nějaký čas znám, věřím, že toto kritérium jsem splnila. Na pátého dotazovaného jsem dostala typ od jednoho z nich, takže můžu konstatovat, že získání respondentů pro toto šetření nebylo pro mě složité. Všichni dotazovaní vykazovali ochotu vypovídat a u některých bylo vidět, že jsou dokonce rádi, že se o tuto problematiku, potažmo je samé, někdo zajímá. Pro dokreslení pěti výpovědí jsem požádala o strukturovaný rozhovor také pracovníka zařízení sociální prevence – Domu na půl cesty, ve kterém momentálně žije respondent č. 3.

Respondenti šetření jsou:

Respondent č. 1 – 20 let, základní vzdělání, v DD vyrůstala 17 let, odešla po dovršení zletilosti za přítelem, díky finančním neshodám se záhy rozešli. V současnosti vdaná, v domácnosti.

Respondent č. 2 – 27 let, vysokoškolské vzdělání ekonomického směru, v DD vyrůstala 15 let, pobyt měla smluvně prodloužený až do ukončení vysoké školy, ale po třech letech odešla

do společného podnájmu za přítelem. Nyní bydlí sama ve vlastním bytě v jiném městě, splácí hypotéku, zaměstnaná u velké mediální společnosti.

Respondent č. 3 – 19 let, základní vzdělání, nedokončené studium, v DD vyrůstal 8 let, odešel dobrovolně po dosažení zletilosti zpátky k matce, v současné chvíli pobývá v Domě na půl cesty.

Respondent č. 4 – 22 let, praktická škola – obor kuchař, v DD vyrůstal 15 let, před odchodem byl přemístěn do Dětského domova se školou, protože měl problémy s docházkou na praxi i do školy. Odešel po ukončení vzdělávání do Domu na půl cesty, tam se mu nelíbilo. Nyní často mění ubytovny nebo pobývá u známých. Pracuje nárazově.

Respondent č. 5 – 26 let, vysokoškolské vzdělání – obor Chemie a technologie potravin. V DD vyrůstala 11 let, odešla po ukončení vzdělávání z moravského města do Prahy za prací. Nyní se vrátila a bydlí s přítelem. Zaměstnaná jako administrativní pracovnice.

7 Analýza získaných dat

Analýzou dat vyplynuly z šetření následující kategorie. Stěžejní okruhy jsou tři, symbolizují tři etapy, kterými prochází člověk, který vyrůstá v dětském domově a následně se adaptuje na samostatný život. Tyto okruhy si dále rozdělují do kategorií, na jejichž základě vypisují části rozhovorů. Kategorie mohou mít i své podkategorie, které zde již neuvádím, budou uvedené v samotném textu analýzy rozhovorů. U každé kategorie uvádím mimo výsledné údaje vyplývající z rozhovorů, také doslovné citace respondentů a shrnutí. Doufám, že prostřednictvím těchto okruhů snáze dojdou ke zdárnému naplnění cílů mé bakalářské práce.

Jedná se tedy o následující okruhy a jejich kategorie:

Příprava na odchod

- Příprava v dětském domově
- Retrospekce přípravy

Odchod

- Očekávání a realita
- Oficiální pomoc a podpora
- Problémy a jejich řešení

Současnost

- Bydlení
- Zaměstnání
- Volný čas
- Sociální vztahy

7.1 Příprava na odchod

Tento okruh jsem zvolila z logického důvodu, zodpoví mi otázky týkající se důležité oblasti připravenosti mladých lidí na samostatný život. K tomuto okruhu patří otázky typu, jakým způsobem probíhala příprava na odchod v dětském domově, jak a zda byli respondenti

vedeni k samostatnosti a domácím pracím? V neposlední řadě byl pro mé šetření důležitý i jejich zpětný pohled – retrospekce – co oceňují a v čem vidí naopak mezery či nedostatky.

Příprava ze strany dětského domova

Zajímalo mne, jakým způsobem domovy připravují své svěřence do samostatného života, do jaké míry jsou připraveni a jak to sami vnímají. Taktéž, jestli jsou v dětském domově vedeni k samostatnosti. Právě dobrá příprava na samostatný život je jednou ze zásadních podmínek zvládnutí této náročné změny.

Všichni respondenti se shodli, že je dětský domov na **samostatný život** připravoval v základě prostřednictvím tzv. denních úsekových prací. Ty spočívají v tom, že má každý přidělen konkrétní úsek v rodinné buňce, o který se denně stará.

„Tak první byly asi úseky, co jsme tam měli. Jako vaření, úklid a tak. Každý měl přidělenou nějakou věc. Musel jsem třeba vařit pro osm lidí a tak. Takže nás k těmto věcem tak nějak vedli, abychom to pak uměli.“ (Respondent č. 4 – dále jen „R“)

„Když jsem byla mladší, tak jsme s tetou o víkendu samostatně vařili, přes týden jsme zase museli uklízet a v sobotu byl generální úklid a trval celé dopoledne.“ (R 5) *„Střídali jsme se v různých domácích pracích, především v úklidu.“* (R 1)

„Denně jsem se musel s něčím pomáhat.“ (R 3)

„Povinností všech bylo každý den třeba vysávat obývací, vynést koš nebo mýt nádobí, v tom jsme se po týdnu střídali.“ (R 2)

Dále dva respondenti uvádí, že jejich příprava na vstup do života probíhala také formou různých seminářů v rámci **nadačních projektů**.

„Tak třeba jsme měli seminář v bance. Tam se řešily například různé půjčky, jak se půjčky berou a jak si na ně máme dávat bacha. Celkově finance se tam řešily. I jak si udělat účet a tak. Potom byl ještě o víkendu seminář v jednom městě, všichni jsme tam jeli na takovou přednášku. Vedli to lektori. Bylo to o práci, jak si ji hledat.“ (R 4)

Víkendový **vzdělávací seminář** zmiňuje také respondent č. 5.

„Párkrát jsem byla i na víkendovém semináři, kde jsme měli přednášky o finanční gramotnosti, a hrály se různé hry. Je to ale už dávno, jak jsem byla starší, tak se mě už pak nikam na víkend jezdit nechtělo.“

Kromě výše uvedeného zmiňují čtyři respondenti také individuální **přístup vychovatelů**. „Teta mi hlavně kladla na srdce, abych měla hotovou školu, než půjdu pryč. Trošku jsem to ke konci už flákala. I díky ní se mně to podařilo.“ (R 5)

„Vždycky když teta dělala něco navíc, tak si mě zavolala, třeba jsem s ní pekla nebo přesazovala kytky. Někdy jsme šli i za ní domů a pomáhali jí.“ (R 1)

„Těšil jsem se, až bude mít službu jeden strejda, ten vždycky něco vymyslel, třeba mě učil jezdit v autě nebo zabíjet kapra. No, chodil jsem k němu i na brigádu a pomáhal mu prodávat párky, nebo co bylo třeba.“ (R 4)

„Vychovatelé mě připravovali určitě tak nějak postupně, zejména chtěli, abych byla co nejvíce samostatná, dokázala se o sebe postarat. Vyřídít si věci na úřadě, na poště a podobně.“ (R 2)

Vedení k **samostatnosti** v rámci samotného domova, které je nezbytné pro samostatný život uvádí také další dva respondenti: „Například, když byl člověk objednaný k lékaři, tak si na to měl myslet sám, kdy a kam má dojít, potom různé věci okolo školy a podobně. Člověk měl pořád v hlavě, že jednou bude muset odejít a postarat se sám o sebe, takže jsem se i já sama snažila být samostatná a zodpovědná.“ (R 1)

„Určitě jsem byla vedena i k samostatnosti. Například tím, že jsem si sama chystala svačinku nebo kompletně uklízela, dost věcí jsem byla nucená dělat sama, protože na všechny nebyl čas. Také mě vedli k zodpovědnosti, každý den jsem se musela připravovat do školy. Mohla jsem jít ven, kdy jsem chtěla, pokud jsem neměla zákaz, ale byla stanovené večerka, do kdy jsem musela být na domově.“ (R 5)

Retrospekce

Tato podkategorie byla věnována retrospekci, tedy zpětnému pohledu respondentů na přípravu k samostatnému životu ještě za pobytu v dětském domově. Zajímalo mne, co by respondenti ocenili zpětně v přípravě na odchod a naopak v čem vidí nedostatky v této oblasti.

Téměř všichni dotazovaní přiznali **nedostatky v přípravě** v rámci domova, které zahrnují zejména oblast nákupu a rozvrhu i přípravy stravy.

„V domově dětem pořád někdo stojí za zadkem, přesně jim říká, co mají dělat a jak. Hodně z nich nemá pojem o tom, co stojí různé věci, např. potraviny, protože nikdy nebyli sami nakupovat, samozřejmě kromě bonbónů, cigaret a podobných blbostí. Někteří

vyhovatelé taky dělají základní úkoly za děti. Například úklid. Než aby se s někým rozčilovali a čekali, zda si svůj úkol udělá nebo ne, tak jdou a udělají ho za něj.“ (R 2)

Další z respondentů se k tomuto poznatku vyjádřil takto: *„Sice jsme si později museli sami prát, vařit, vzbudit se ráno, udělat si snídani atd. Ale na druhou stranu to zase taková samostatnost nebyla. Vadilo mi třeba, že jsme nedostali určitý rozpočet třeba na týden, s kterým bychom museli sami vyjít, jídlo jsme nenakupovali, vše nám přichystávala kuchařka.“ (R 1)*

Jeden respondent poukázal i na nedostatečnou praktickou přípravu techničtějšího rázu: *„Tak oceňuji tu snahu všech v děčáku, kteří se snaží, aby ses postavil na vlastní nohy, i když ti to kolikrát nedochází. A co mi chybělo, se projeví, až na to narazím. Jako třeba teď - měl jsem nedávno problém pověsit poličku, to mě nikdo neučil. Nakonec mě to ukázal až pan ... tady, v Domě na půl cesty.“ (R 3)*

„Tak dobré bylo právě to, jak ta teta se mnou chodila a říkala co a jak, ať vím. Třeba i na poštu. Nebo vyplňovat různé papíry a tak. A co mi chybělo? To nevím.“ (R 4)

„Je super to, že si už starší děcka na garsonkách vaří samy a mají možnost si i samy nakoupit co chtějí. Za mě to tak ještě nebylo, ale pamatuju si, že když jsme tu možnost někdy měli, tak si děcka kupovaly samé blbosti, brambůrky a tak.“ (R 5)

7.2 Odchod

Druhý okruh „Odchod“ je zaměřený na samotné opuštění domova. Zde jsem zjišťovala pocity respondentů, jak vnímali odchod z dětského domova, jak se lišila očekávání a realita. Zajímala mě také konkrétní podoba pomoci od dětského domova, konkrétní lidé či organizace, které jim byli nápomocni v tomto životním kroku. Dále je tento okruh zaměřený na problémy, se kterými se potýkali a možnosti jejich řešení. Informace z tohoto okruhu považuji za důležité. Pomohou nám lépe poznat a pochopit situaci lidí, kteří opouštějí zázemí dětského domova a adaptují se na samostatný život.

Očekávání versus realita

V této kategorii bylo podstatné zjistit, jak respondenti vnímali svůj odchod, co se v nich dělo, jaké pocity je provázely při této důležité životní etapě a nakolik se realita shodovala s očekáváním.

R č. 4 se vyjádřil následovně: „*Těšil jsem se, až už vypadnu, protože to v tom druhém děcáku bylo docela přísné. Ven jsme většinou chodili ve skupině i s vychovatelkou a to se mi nechtělo. Na to už jsem byl starý. Čekal jsem ale, že to bude v tom domově lepší (myšleno Dům na půl cesty). K pocitům dodává: „No pocity. Prostě jsem se těšil, ale zase na druhou stranu jsem měl i strach, co bude, kam půjdu a tak. To zase jo.“*

R č. 3 vypověděl: „*Byl jsem natěšený, že si budu moct dělat, co chci, každý týden kalba, že budu volný, že všechno bude v pohodě a opak byl pravdou.“* Dodává: „*Představoval jsem si to moc dokonale, že budu fakt volný...pach zákeřné svobody, ale byl jsem zklamáný. Nudil jsem se, seděl pořád u PC i 18 hodin denně. To v domově nešlo, tam byl harmonogram, kdyby to tenkrát šlo, šel jsem zpátky.“*

Dívky to viděly takto: „*Jsem celkem realista, takže jsem věděla, že to bude těžké, ale i tak jsem měla trošku hlavu v oblacích, jakmile ale došly peníze, obláčky spadly a já se nestačila divit z toho, co vidím. Byla jsem zklamaná, že je život zlý a krutý, i když jsou v něm světlé chvílky.“* Když má srovnat dodává: *Myslím, že kdybych mohla vrátit čas, rozhodla bych se stejně a zase odešla hned, v 18ti. Na domově vám každý říká, to nesmíš, to nedělej a tak, takže nikdy nežijete pořádně. Všechno tam za vás vyřeší a to už jsem fakt nechtěla.“* (R 1)

Rozpor mezi realitou a očekáváním nebyl propastný ani u dalších dvou:

„*Před odchodem z DD jsem přesně věděla, jak chci, aby můj život vypadal. Představovala jsem si, že několik let budu bydlet s přítelem v podnájmu, dostuduju, budu pracovat. Už před odchodem jsem měla život v zajatých kolejích, takže nějaké rozpory v očekávání a realitě u mě nebyly. Strach jsem měla někdy z toho, že nebudu mít dost peněz, ale nebyla jsem sama, tak to nebylo tak hrozné.“* (R 2)

Podobné obavy odkryl i respondent č. 5:

„*Očekávání a realita byla stejná, nečekám ani teď, že všechno bude lehké a půjde to samo. Bála jsem se toho, že si nenajdu práci a nebudu mít z čeho žít. No a pak se to částečně i vyplnilo.“* (R 5)

Všichni respondenti vypověděli, že jejich pocity byly ambivalentní – na jednu stranu se těšili a měli **radost**, na druhou pociťovali také **strach**. Ten měl konkrétní podobu u dvou respondentů a pramenil z toho, že nebudou mít z čeho žít. Jeden měl obavu, kam půjde a co bude. Rozdílné očekávání a realitu ve větší míře nepotvrdil ani jeden. Nejvíce se lišila u respondenta, který je nejmladší a zřejmě i tím pádem očekával volnost, svobodu a zábavu, která ale v takové míře nenastala. Ostatní to viděli realističtěji.

Oficiální pomoc a podpora

Do této kategorie jsem zahrnula hned několik otázek, z kterých následně vyplývají odpovídající podkategorie. První okruh tvoří odpověď na otázku, co si odcházející z dětského domova s sebou vzali, případně co dostali od zařízení. Nadále mě vzhledem k tématu a cílům práce velmi zajímalo, zda se o ně někdo po odchodu z DD oficiálně zajímal z okruhu osob jako je kurátor, sociální pracovník nebo lidé z domova, kde vyrůstali. A v neposlední řadě bylo pro mě podstatné zjistit, zda respondenti vůbec nějakou takovou oficiální pomoc potřebovali.

Jak uvádím v teoretické části, dle zákona jedinci po odchodu z dětského domova náleží **věcná pomoc** nebo **jednorázový peněžitý příspěvek**. Výše příspěvku je určena dle skutečné potřeby v době propouštění a dle hledisek stanovených vnitřním řádem. V tomto bodu byly u respondentů patrné odlišnosti, nikdo sice neodcházel s prázdnou, ale výše částky nebo obsah vybavení se podstatně lišily.

Čistě finanční podobu měla pomoc u respondenta č. 1: *„Od domova jsem dostala jen penízky, o které mě obral bývalý přítel a jeho rodina. Bylo to nečekané a já pak nevěděla kam jít. Přesně už si nepamatuju kolik, něco bylo od nadace Klausových tak kolem 10 000 korun a domov přidal asi pět.“*

Plnou výši peněžitého příspěvku platnou pro tu dobu, uvádí také jen jeden respondent.

„Při odchodu jsem dostala 15 000 Kč a taky nějaké peřiny, utěrky a tak. Ale nic velkého, co by mi mohlo víc pomoci. Od dětství jsem pobírala sirotčí důchod, takže jsem měla našetřené nějaké peníze a to mně pomohlo víc.“ (R 2)

Konkrétní vybavu uvádí i R 3:

„Dostal jsem tehdy věci, které prý byly životně důležité a měli mít hodnotu tak 12 tisíc. Konvici, žehličku, peřiny a věci do kuchyně. Za zbylé tři tisíce v hotovosti jsem si koupil boty Nike.“

Rozčarování zažil respondent č. 5 poté, co některé věci musel neočekávaně dokonce odevzdat: *„Při odchodu jsem dostala 13 000 korun. Od tety hospodářky jsem dostala ještě tajně povlečení, které neměla v evidenci, jinak nic, žádnou vybavu. Dokonce mě přijde, že všechno co jsem měla od domova, jsem musela i vrátit, kromě nějakého obnošeného oblečení, kterého moc nebylo. Co mě šokovalo a naštvalo, bylo to, že mě sebrali i notebook, který jsem dostala od nadace s tím, že si ho můžu odkoupit.“* (R 5)

„Z děcáku jsem si při odchodu vzal své oblečení, hygienické potřeby a dostal jsem 5 000 Kč“, uvádí respondent č. 4, který odcházel návazně do Domu na půl cesty.

Z výše uvedeného je patrné, že každý domov vybavuje jedince při odchodu **dle svých možností**. Obecně lze říci, že tato výbava je nedostatečná, pakliže bereme v úvahu, že odcházející jedinec si musí koupit nezbytný nábytek nebo prakticky dovybavit domácnost. Opět je nutno znát možnosti, které jsou ochotny pokrýt nadace nebo někteří sponzoři a snažit se navázat konkrétní spolupráci – jak uvedla jedna dotazovaná, zrovna jí byla poskytnuta právě finanční podpora od Nadace Livie a Václava Klausových. Dva respondenti sami popisují tuto pomoc jako **nedostatečnou**, oba odcházeli bydlet samostatně do podnájmu, takže se hodnocení odráží i od této skutečnosti.

V zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen zákon č. 109/2002 Sb.) se uvádí, že následující **dva roky po opuštění zařízení** je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany, stejně tak jako poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. Proto mě zajímalo, zda se o respondenty někdo oficiálně během odchodu a po něm zajímal, kontaktoval je, informoval se, jak žijí a zda ví, že je možno někoho takového vyhledat.

„Nikdo se teda nijak zvlášť nezajímal. Ani před ani po. Ředitelka mě jen řekla, že po škole už budu muset odejít, ale to jsem věděla i tak. Když někoho potkám z domova teď, tak se jako zeptá, ale spíš mám pocit, že shání nějaké drby, než že by to měl být opravdový zájem.“ (R 5)

„Během odchodu to se mnou řešili tak nějak všichni. Ale spíš já jsem se ptal, než že by někdo chodil. Jako ptala se mě i kurátorka, když došla, ale to bylo vždy tak jednou za čtvrt roku.“ K tomu, zda se někdo zajímal po odchodu, dodává: „Takto jako z nich už nikdo. Když jsem potřeboval, tak mě pomohli snad jen opravdoví kamarádi.“ (R 3)

Na stejnou otázku, zda se někdo o dotyčného po odchodu zajímal, z okruhu zainteresovaných osob, stručně a stejně negativně odpověděl i následující respondent:

„Ne, vůbec, zavřely se dveře a konec. Ale ani jsem o to nestála.“ (R 1)

„S žádným sociálním pracovníkem, kurátorem nebo někým takovým, jsem od osmnácti už v kontaktu nebyla. S některými vychovateli si napíšu přes facebook, tak ví, jak žiju.“ (R 2)
Takže opět negativní odpověď.

„Já jsem často chodil do bývalého děčáku. Tam se tety ptaly pořád, jak se vede a pak mě pomohly najít další bydlení.“ (R 4) Zde je sice pomoc uvedena, ale spíše si ji respondent vyhledal sám.

Na dotaz, zda by nějakou následnou péčí o jejich osobu uvítaly, čtyři odpověděli kladně s ohledem na svou osobu: *„Jo, aspoň vědět, kam se jít zeptat, když něco potřebuješ. Vůbec jsem nevěděla, jak řešit třeba úřední věci, kam jít.“ (R 5)*

„Možná bych nějakou pomoc ze začátku uvítala, pak už jsem měla manžela.“ (R 1)

„Jen když bych potřeboval, jinak už ani ne.“ (R 4)

„Dokud jsem neměl problém, tak jsem o to nestál, ale pak, když mě matka vyhodila, bych to uvítal, kdybych věděl, že to s někým můžu pořešit.“ (R 3)

Respondent č. 2 to zhodnotil jako obecně prospěšné: *„Já jsem nikoho nepotřebovala, ale dovedu si představit, že ostatním by to mohlo hodně pomoci. Takže někdo takový, na koho by se mohli obrátit, by měl být, když nepomůže vlastní rodina.“ (R 2)*

Problematika **následné péče**, která nemá žádnou provázanost, se bohužel potvrdila i v těchto odpovědích. V podstatě všichni se shodli, že oficiálně je nikdo už nekontaktoval. Běžný přátelský kontakt nelze brát jako následnou péči, i když může také velmi pomoci. Přitom zrovna tento projev zájmu či pomoci, ze stran zainteresovaných orgánů, se mně nezdá jako složitý. Ředitel dětského domova **má povinnost** informovat v zájmu zaručení návaznosti péče, příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností (odbor sociálních věcí), o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení a umožnit mu jednání se sociálním kurátorem (zákon č. 109/2002 Sb., § 24). Tento odbor také zajišťuje odborné sociální poradenství osobám, které jsou propuštěny z ústavní výchovy. Z toho vyplývá, že pověřené osoby jsou informované, kdo zrovna opouští brány dětských domovů. Proč ale nadále neplní svoje poslání, nebo zda je to zrovna náhodná shoda u dotazovaných, že s nikým v kontaktu nebyli ani před, ani po odchodu, netuším. Přitom tři uvedli, že by nějakou pomoc uvítali. Trochu smutné je i to, že zájem nemají ani lidé ze strany bývalého zařízení. Zřejmě pro ně odchodem péče končí a starost je zase jen o ty, kteří v domově zůstali.

Problémy a jejich řešení

Tato kapitola je jedna z těch, které by mě měly pomoci objasnit cíl mého šetření. Snažila jsem se zjistit, se kterými problémy se respondenti po odchodu z dětského domova potýkali, které vnímali jako složité a jak, či s kým je řešili a vyřešili.

„Strašně jsem se nudil. S matkou jsem se doma pořád hádal a brácha taky pořád prudil. To byl můj problém. Skončilo to tak, že jsme se porvali a matka nás oba vyhodila. To jsem teda procitl, že to nebude tak jednoduché. Chtěl jsem se i vrátit na domov. Jsem vděčný, že jsem tam mohl být. A jak se to vyřešilo? Kamarád mě řekl o Domu na půl cesty a tam teď bydlím. Takže právě tím.“ (R 3) Úvodní pomoc zde přišla od kamaráda, ale následně se již intervence odehrávala v rámci zařízení sociální prevence, přímo zřízené pro tuto cílovou skupinu. Další respondent naopak tuto oficiální pomoc měl od začátku, ale nebyl s ní spokojený, takže si svůj problém způsobil právě opuštěním tohoto zařízení.

„No mě se nelíbilo dost v tom Domě na půl cesty, tak jsem odjel do města, kde byl můj bývalý domov. Tam visel inzerát na podnájem. Zavola jsem tam a vyšlo to. Ale vzal jsem tam i bráchu a ten mě obral o peníze a dělal tam bordel, vodil si tam divné lidi, tak nás brzo vyhodili. Tak to byl pro mě velký problém. Neměl jsem kam jít a byl jsem bez peněz.“ Dále dodává: *„Šel jsem potom do bývalého domova, tam se mě hned všichni ptali, jak se mám, tak jsem jim to řekl. Teta zavolala do azyláku a šel jsem spát už tam, tak mě tím pomohla.“ (R 4)*

Respondentka č. 2 taky uvádí jako osobu, která jí pomáhá, tetu z dětského domova, i když subjektivně se cítí bez problémů: *„Já jsem asi neměla nějaký výrazný problém, fakt nevím. A z dospělých mi pomáhá jedna teta z bývalého domova. Často se navštěvujeme, ale byla jsem vždycky dost samostatná, takže si dokážu poradit sama. Fakt nemám pocit, že bych doposud musela nějak zvlášť těžkou situaci řešit.“*

Naopak problémy, které měli oficiální řešení, o kterém ale respondent nebyl informovaný a nevěděl tudíž, co a jak, pojmenovává dotazovaný č. 5 takto: *„Bezmocně jsem se cítila hlavně při hledání práce, byl to začarovaný kolotoč. Ale tím trpí spousta studentů, i vychovávaných v rodině. Pak taky jsem nevěděla, co všechno musím hlásit, na jaký úřad jít, to mě teda nikdo neřekl. Že třeba mám hlásit změnu na pojišťovnu, kde jsem pak musela doplácet nebo na popelnice a tak. To mě nikdo neřekl. Problém taky byl, když jsem neměla peníze. Pomáhali hlavně kamarádi, nějak jsem nevěděla, kdo jiný. Někdy mě i napadlo, jestli nejsou nějaké dávky pro takové lidi, ale tomu už nerozumím vůbec, takže jsem to pak neřešila.“ (R 5)*

Respondent č. 1 se vyjádřil takto: „*Po odchodu jsem šla bydlet k přítelovi. Chtěli po mě půjčit tehdy peníze, co jsem dostala a to na opravu podkroví, kde jsme měli bydlet. Když jsem jim je dala, všechno se změnilo. Tak to týdne mě řekli, abych odešla. To jsem teda musela hledět, kam půjdu. Byla jsem husa naivní. To bylo asi nejhorší.*“ Situaci respondentka vyřešila takto: „*Jela jsem ke kamarádce, že budu nějaký čas u ní. Na nádraží mě oslovil dealer z T mobile, povídali jsme si a pak si vyměnili čísla. Ještě večer napsal a za dva dny jsem bydlela u něj. Dneska je to můj manžel.*“ (R 1)

Problémy respondentů jsou sice odlišné, nicméně by se dalo říct, že oblasti, kterých se týkají, jsou problematické obecně i pro ostatní lidi stejného věku. Spadají do sféry práce, bydlení, finančního zajištění nebo mezilidských vztahů. Řešení vyžadovalo buď samostatné úsilí jedince, nebo pomoc přátel či známých. Jedna respondentka uvedla, že si nevěděla rady s úředními povinnostmi, o kterých netušila. Tento nedostatek také shodně uvádí pracovník Domu na půl cesty, jako velmi častý problém jeho klientů.

7.3 Současnost

Posledním okruhem je „Současnost“. Je zaměřený také na porovnání současného života s tím, který byl bezprostředně po odchodu. Hodnotili oblast bydlení, zaměstnání, sociálních vztahů a trávení volného času.

Bydlení

„*Po odchodu jsem šla bydlet za kamarádkami do Prahy do podnájmu. Sama bych nic neutáhla. To trvalo necelý rok. Dneska bydlím s přítelem, na všechno jsme dva a nestěžuju si, ba naopak.*“ (R 5)

Velmi racionálně uvažovala druhá respondentka, která si i díky dobré práci mohla vyřídit hypotéku a vlastní bydlení: „*Po odchodu jsem měla s přítelem sehnáný podnájem. Věděla jsem ale, že jednou chci svůj byt. Když jsem našla pak super práci, která vydělávala, neváhala jsem. Za tři roky jsem si vzala hypotéku. Jsem sama a všechno platím taky sama. Je to sice složitější co se týče financí, ale dá se to zvládnout. Přijde mi mnohem lepší si teď utáhnout opasek a mít vlastní bydlení, než platit někomu nájem.*“ (R 2)

Respondent č. 4 se v době, kdy byl rozhovor realizován, potýkal s určitými nesnáze: „*Šel jsem nejdřív do Domu na půl cesty. Tam se mi nelíbilo, byl tam samý feťák. Jinak další ubytování jsem našel na inzerát, to taky nevyšlo.*“ Zajímalo mne, kde tedy momentálně

bydlí?: „Na azyláku. Na noclehárně. Stojí to 30 Kč na noc, ale musím vypadnout v sedm ráno. Vrátit se můžu mezi pátou a desátou večer.“ V zápětí dodal: „Naštěstí mi teď teta hospodárka sehnala jedno bydlení. Něco ve spojitosti s Nadějí. Je to takový dům s několika byty a ubytovávají tam takové lidi, co nemají kam jít asi. Ale platit se to musí, to jo. Měsíčně. Budu mít sám pro sebe 1 + kk. Je tam kuchyň s lednicí. Zbytek si musím sehnat sám. Ale tety mi pomáhají. Už mám skoro vše, co potřebuju. O víkendu se stěhuju.“ Nedávno jsem se dozvěděla, že respondent nepobývá už ani tady a bydlí neznámo kde.

„Já jsem šel zpátky k matce. Jenže tam byl i brácha a s ním se nesnesu. S matkou jsem se díky tomu pořád hádal. Když jsme se jednou porvali, tak nás oba vyhodila. Kamarád mě řekl o Domu na půl cesty. Bydlí tam taky. Teď jsem teda pár měsíců už tam, celkem se to dá. Lepší než doma, to už se nedalo vydržet, tak jsem za to rád.“ (R 3)

„Jak jsem říkala, šla jsem bydlet za přítelem, tak to bylo domluvené. Ale pak mě okradli o ty peníze a musela jsem pryč. Chtěla jsem za tou kamarádkou a potkala manžela. Bydlíme spolu v jeho bytě. Teď jsme vlastně manželé, takže v našem bytě.“ (R 1)

Jen u jednoho respondenta ještě v době mého šetření neuplynula doba jednoho roku od opuštění domova – ten dnes bydlí v Domě na půl cesty, i když se původně vrátil do rodiny. Další bydlí neznámo kde, s častým střídáním bydlení měl problémy od počátku. Může to být i tím, že nemá kolem ty správné lidi, ke kterým by přilnul, jako měl v dětském domově, kde vyrůstal 15 let a vyžadoval individuálnější péči. Sám také uvedl, že po odchodu se bál zejména nových lidí.

U zbylých třech se bytová situace již ustálila a všichni jsou se svým bydlením spokojeni.

Zaměstnání

Počáteční problémy se sháněním práce uvádí všichni respondenti. Nejhladší průběh byl u respondenta č. 2, který měl jako jediný něco zajištěného již během odchodu: „Během odchodu jsem měla práci v recepci Sportcentra a asi do pěti měsíců jsem prošla konkurzem a začala pracovat ve společnosti Seznam.cz a tam jsem doted'. Měla jsem celkem štěstí, ne každému se podaří najít hned po ukončení školy práci, která ho baví a vydělává.“

Další uvádí spokojenost s tím, co dělá, až po dvou letech hledání. Poukazuje také na fakt, že práce je, nicméně ne ale vždy taková, která by odpovídala kvalifikaci uchazečů: „Odcházela jsem z domova bez práce do Prahy, s vidinou, že tam si ji líp najdu. Do týdne jsem šla dělat za kasu na Kaufland, jenom brigádně a pořád se snažila najít něco lepšího. Nic

normálního jsem ale nesehnala, tak jsem se rozhodla vrátit za přítelem. Jako práce problém najít nebyla, ale aby byla měrná s mým vzděláním ano. To mě trvalo dva roky. Teď pracuju jako administrativní pracovnice.“ (R 5)

Spokojenost i bez zaměstnání uvádí respondentka č. 1: *„Já nepracuju, mám manžela, který vydělává a stačí nám to. Nevadí mu, že jsem doma, spíš je i rád, práce mám i tak až až.“*

Respondent č. 4 naráží především na to, že je velká nezaměstnanost, dále uvedl, že potíže se zajištěním zaměstnání mohou plynout také z jeho špatné volby střední školy a nedostačujícího vzdělání: *„Jsem na úřadě, celkově není práce, je velká nezaměstnanost. Navíc nemám maturitu, to je taky problém. A pomocného kuchaře taky skoro nikde nechtějí ani. Takže je to i tou školou, co mám no. Asi je mi k ničemu. Jednou bych chtěl dostudovat, ale protože jsem nechtěl zůstat v děčáku, tak jsem dál do školy nešel. Ale chtěl bych.“* Pomoc hledal také registrací na úřadě práce, stejně tak, jako respondent č. 3: *„Práci nemám, musel jsem se registrovat na úřadu práce, abych mohl bydlet v Domě na půl cesty. Mám vyřízené dávky, za které tady žiju. Musím si ještě dodělat školu, do té doby sháním aspoň brigádu, ale zatím nic nemám. Chodím na nějaké kurzy, kam mě tady posílají.“*

Tři z dotazovaných jsou momentálně bez práce, ale u každého je důvod jiný – jednomu situaci komplikuje nedokončené vzdělání a stěhování, druhý hovoří o nedostatečném vzdělání a třetí je bez práce dobrovolně, v domácnosti. Zbylí dva respondenti jsou s prací spokojeni, i když oběma trvalo najít takovou, která by odpovídala jejich vzdělání.

Volný čas

Rozumné volnočasové aktivity jsou nejenom zdrojem zábavy a radosti, ale také prevencí před stresem, nudou a nečinností. Domnívám se, že v dětském domově je v tomto směru podnětné prostředí, proto mě zajímalo, jak s volným časem nakládají respondenti samostatně a zda ho tráví rozdílně?

„Rozdíl tam nevidím, už na domově jsem často jezdila na kole, chodila cvičit, nebo na túry. To stejné dělám i dnes. Jen už nechodím tolik na diskotéky, ale to je věkem.“ (R 2)

„Extra rozdíl nevidím, víkendy výlety, kino, občas hospoda, vycházka se psem. Asi jako každý.“ (R 5)

Rozdíl vnímá respondent č. 4: *„No, mám volno jak chci já, ne jak můžu. Chodím po venku, za známýma, na fotbal.“*

Negativně hodnotí své volnočasově aktivity respondent č. 3: „*Trávím ho špatně, sedím furt u PC, jsem schopný tam být přes 18 hod denně. Na domově se nešlo nudit, byl tam nějaký harmonogram.*“

„*Já na domově moc volného času neměla, byla jsem buď ve škole, nebo v práci. Ale co jsem venku, jezdila jsem na výlety, sportuju, chodíme s manželem do kina a na večeri. Můj život dostal smysl.*“ uvádí respondentka č. 1

Sociální vztahy

Úplně poslední kategorií jsou sociální vztahy respondentů. Zajímalo mne, kdo je pro ně v současnosti největší oporou a zda udržují po odchodu kontakt s rodinou. Na vztahy s rodinou jsem byla zvědavá zejména z toho důvodu, zda ještě v dospělosti dokáží navázat mnohdy zprerhané vazby. Většina respondentů potvrdila, že s rodinou jsou v kontaktu opravdu minimálně a ani o to nestojí.

„*Rodiče si nepamatuju vůbec. Celkově je nás sedm sourozenců, ale už se stýkám jen s těma dvěma, co jsou ještě v děcáku.*“ (R 4)

„*Nejsem, jen zřídka s bratrem. Mámu jsem nezajímala nikdy, tak mě nechybí.*“ (R 1)

„*Rodiče neberu jako svou rodinu, nevychovávali mě. V kontaktu jsem s nimi minimálně, tak jednou do roka.*“ (R 5)

„*Za matkou a bráchou jezdím tak jednou do roka a to jen kvůli sestře, na Vánoce. S tou se vídám, bydlí tady. Jinak o kontakt nestojím, oba jsou alkoholici a já si s nimi nikdy neměla co říct.*“ (R 2)

Paradoxně ten, který se právě do rodiny vrátil, přesto opětovně odešel a nyní žije v Domě na půl cesty, je s ní v kontaktu nejčastěji: „*Vídám se s nimi často, za matkou jezdím a otec jezdívá zase za mnou. Ale bydlet bych tam už nešel.*“ (R 3)

V okruhu těch, kteří pro mé respondenty znamenají oporu, jsem očekávala, že se objeví přátelé nebo lásky respondentů a potvrdilo se to u všech: „*Nejdůležitější je můj manžel, nikdo pro mě neznamena víc.*“ (R 1)

„*Celkově kamarádi. Ale nejvíc určitě přítel, se kterým žiju a jeho rodina.*“ (R 5)

„*Spoléhám hlavně sama na sebe a nejbližší, což je mě moje sestra.*“ (R 2)

Respondent č. 3 sice kamarády zmínil taky, ale poukázal, že v současnosti nikdo tak blízký vedle něj nestojí: „*Nikoho blízkého teď velice nemám, tak sám na sebe. Ale jako kámoši taky.*“ (R 3)

S váhavou odpovědí přišel respondent č. 4: „*Nevím, ale asi teta z bývalého domova.*“ (R 4)

7.4 Rozhovor s pracovníkem Domu na půl cesty

Dům na půl cesty je zařízení sociální prevence, určeno pro mladé dospělé ve věku 18 - 26 let, konkrétně přímo pro odcházející z dětských domovů, výchovných ústavů, pěstounských či sociálně slabých rodin. Služba je poskytována většinou na jeden rok, je možno ji z objektivních důvodů zkrátit, či prodloužit. Vše je dohodnuto na základě smlouvy mezi poskytovatelem a uživatelem. K žádosti je nutné doložit také zdravotní posudek. V jednom takovém zařízení jsem požádala o rozhovor pracovníka v přímě péči.

Dozvěděla jsem se, že klienti v daném domě bydlí samostatně v bytových jednotkách 1+1 nebo 1+kk. Ke standardnímu zařízení patří kuchyňka se základní výbavou, postel, stůl se židli, televize. Platba za ubytování je 120,- Kč/den. Klienti, kteří nemají zaměstnání, jsou směřováni na úřad práce a musí si sjednat příspěvky na živobytí a doplatek na bydlení, aby měli nějaké finanční zajištění. S tím souvisí i hospodaření s penězi, které jak z rozhovoru vyplynulo, činí mnohým problémy. Aby se klient naučil hospodařit, v případě, že s tím má problémy, je mu nabídnuto tzv. **řízené hospodaření**. Vzniká opět na základě vzájemné písemné dohody a jedinci je pro tento případ rozpočítána finanční dávka životního minima 3 410 Kč na každý týden s malou rezervou a z toho musí vyjít. Pokud je potřeba, tento pracovník jde s klientem i nakoupit, aby se do týdenního rozpočtu vešel. V případě velké nouze, dostane akutně od zařízení potravinový balíček.

Když jsme narazili na téma připravenosti mladých lidí odcházejících z DD na samostatný život, rozpovídal se, že: „*Ač to vychovatelé neradi slyší, my zde napravujeme to, co v domově nestihnou.*“ Poukázal zejména na to, že klienti tohoto zařízení nemají v pořádku velmi často doklady, mají dluhy, ať už na pojišťovně, za telefon nebo pohledávky za nezaplacené lístky v MHD a bohužel také často nebankovní půjčky, o které se hlásí věřitelé a exekutoři. Ty pak musí ve spolupráci s tímto zařízením řešit, stanovit splátkový kalendář a postupně z dluhu ukrajovat.

Klient má při vstupu vypracovaný *Individuální plán*, kde jsou definovány jeho cíle, potřeby, a i to, čeho chce touto službou docílit. Ten se opakovaně vyhodnocuje, případně pozměňuje. Důraz je kladen na aktivizaci klienta, jeho samostatnost, pozdější nezávislost. V příloze č. 1 příkládám řád tohoto zařízení, který je nutno dodržovat, i když klient je zde dobrovolně a má dostatek soukromí a svobody. Může si zde přivést i návštěvu, v případě přenocování hradí 100 Kč/osobu.

Sama považuji toto zařízení jako užitečné, vhodnější dle mě spíše pro klienty, kteří potřebují ještě stále při osamostatňování vedení a dohled, nebo pro ty, kteří nemají střechu nad hlavou a dostatečné zázemí.

8 Shrnutí výsledků

Mé šetření bylo zaměřeno na problematiku odchodu mladých lidí z dětského domova. Cílem bylo zmapovat tuto etapu, odhalit do jaké míry jsou tito lidé na samostatný život připraveni, identifikovat problémové oblasti a rozkrýt jejich povědomí o tom, kam se mohou případně se svými problémy obrátit. Již při výběru respondentů jsem chtěla, aby jejich startovací čára byla různorodá. Volila jsem jak rozdílnost dosaženého vzdělání, tak i toho, kam po odchodu směřovali. Malý vzorek respondentů vidím jako slabinu šetření, práce však byla zaměřená na kvalitativní rozbor jevů a souvislostí. S tím souvisí i to, že výsledky nemohou být zobecňovány na celou populaci (Miovský, 2006), v tomto směru na všechny jedince odcházející z dětských domovů. Poukazují pouze na subjektivní vztah výzkumníka ke zkoumané problematice.

V úvodu jsem se snažila zmapovat **praktickou připravenost jedinců** na odchod z dětského domova. Samotná příprava se liší domov, od domova. Potvrdila se mě má zkušenost, že jedinci jsou připravováni zejména v rámci plnění svých denních povinností, které zahrnují úklid, přípravu do školy, pomoc v domácnosti a později třeba samostatnou přípravu stravy. Nepopírám, že i to je velmi podstatné, nicméně rozšířit tyto dovednosti o možnost samostatného hospodaření, nákupů, vaření, praktických dovedností, by bylo mnohem přínosnější, zejména v dostatečném čase před odchodem. Sami respondenti tuto oblast uvedli jako problematickou, při retrospekci své přípravy.

Následující okruh patřil tématu **odchodu z dětského domova**. Jak poodhalili respondenti své pocity, bylo patrné, že se na odchod všichni těšili. Tři odešli z důvodu ukončení vzdělávání až po dvacátém roku, dva využili možnost odejít hned po dovršení zletilosti. U těchto, při zhodnocení očekávání a po odchodové reality, došlo k nejvýraznějším rozporům. Jejich představy se lišily od toho, co nastalo. Domnívám se, že to bylo způsobeno právě nižším věkem, který poukazuje i na to, co očekávali. První zábavu a volnost, druhý narazil na nedostatek zkušeností v mezilidských vztazích. První při tom vzpomínal na dobré zázemí domova, druhý odchodu nelitoval. U ostatních už byly úvahy a představy zralejší.

Z šetření ohledně **oficiální pomoci a podpory** v době odchodu a po něm vyplynulo, že svou zákonnou povinnost o finanční výpomoci v době odchodu si zařízení plní. Rozdíly jsou dle možností a uvážení konkrétního domova, ale i přesto celkově tato částka nemůže být plně dostačující. Horší to bylo s možností zprostředkování kontaktů a spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany. Ze získaných dat vyplývá, že oficiální zájem ze strany kurátora nebo

OSPOD velmi pokulhává, po odchodu už jedince nekontaktoval vůbec nikdo. U některých tato péče ze strany OSPOD skončila ještě za pobytu v domově, po dovršení 18 let. Přitom se dotazovaní shodli, že by bylo rozhodně přínosem, kdyby věděli, na koho se obrátit v případě potřeby. Pomoc by nemusela být dle nich aktivní neustále, jen opravdu jako kontakt na někoho, kdo by poskytl radu a pomohl s řešením situace. Domnívám se, že to vystihli přesně. Nepopírám, že jistě tyto odbory mají dost své práce s mladšími nebo problémovějšími, ale nelze díky tomu nechat tuto cílovou skupinu neošetřenou. Zejména když je patrné, že jejich rodinná síť nějakým způsobem selhala.

Cílem byla také **identifikace problémových oblastí**, s kterými se mladí lidé po odchodu z dětského domova potýkali. Dětské domovy se snaží připravit své děti na budoucí život, více či méně obstojně, nazvala bych to v rámci svých možností. I přes to se po odchodu z dětského domova mladí lidé setkávají se situacemi, které bychom mohli nazvat problémovými. Každý jedinec má jinou hranici zvládnutí zátěže a to, co vnímá jako problém, jinou resilienci. V mém šetření se problémové oblasti dle mého názoru nikterak nelišily od problémů jiných mladých lidí. Zahrnovaly okruh bydlení, práce, financí a mezilidských vztahů. Žádný z respondentů neměl problém tak závažný, že by se časem nevyřešil, i když některé aktuálně ovlivňovaly kvalitu jeho života. Ne každý ale měl někoho blízkého, s kým by ho mohl řešit. V závěru se tím naučil spoléhat sám na sebe. Jedna respondentka poukázala na to, že nebyla dostatečně informovaná o tom, co všechno si musí zařídit na úřadech a díky tomu si s tím ani nevěděla rady a měla problémy. Domnívám se, že kdyby mé šetření probíhalo u většího vzorku, je tento problém znát častěji. Stejně tak to potvrdil i pracovník Domu na půl cesty, že klienti často nemají v pořádku doklady, mají dluhy na pojištění, nejsou v této oblasti informovaní a nekladou na ni důraz. Tohle je informace pro pracovníky dětských domovů, aby se příprava na odchod směřovala i tímto směrem.

V poslední kapitole zaměřené na **současnost**, hodnotili klienti s odstupem času oblasti, které mají souvislost s vlastním zabezpečením a kvalitou života po odchodu. Patří k nim bydlení, zaměstnání, sociální vztahy a volný čas. Oblast **bydlení** nebyla bezprostředně po odchodu problémová jen u jednoho dotázaného. I když všichni měli bydlení zajištěno, dokonce každý odešel jiným směrem, co se možností týče – rodina, podnájem s přítelem, Dům na půl cesty, kamarádi, tak do roka se situace změnila u všech. Nutno podotknout, že se stabilizovala a zlepšila u třech respondentů, dokonce jeden dosáhl vlastním přičiněním snu o vlastním bytě. U jednoho došlo k odchodu právě od rodiny do Domu na půl cesty, což může dokladovat to, že pokud se nepracuje zároveň i s rodinou, zůstávají nadále tyto vztahy

problematické. A poslední dotázaný střechu nad hlavou zdá se neustále střídá, bez potřebného zázemí.

Spokojenost se **zaměstnáním a pracovním zařazením** dosáhly i přes počáteční nesnáze dvě dotazované. Mají shodně vyšší vzdělání, tím pádem větší nároky na to, aby jejich práce tomu také odpovídala. Obě se k ní postupně dopracovaly vlastní snahou i přes počáteční náhodné brigády. Jedna respondentka se dobře vdala, jak často zdůrazňovala, je v domácnosti a žije z platu manžela, ke spokojenosti obou. Chlapci to měli těžší – jsou momentálně bez práce, první ukončil vzdělávání na praktické škole, druhý nedokončil střední školu. Tento fakt jistě hledání práce komplikuje. Oba jsou vedeni na úřadě práce a snaží se dle jejich slov sehnat aspoň dočasnou brigádu a doplnit si následně vzdělání. Domnívám se, že v tomto směru by se mělo na jedince v dětských domovech pedagogicky působit, aby využili možnosti dokončit si vzdělání ještě za svého pobytu v zařízení.

Volnočasové aktivity hodnotí bez rozdílu s tím, jak čas trávili na domově dva respondenti. Jeden uvádí výhodu toho, že dnes si může dělat, co chce, kdy chce, sám a ne kdy má volno. Na nedostatky ve svém volném čase poukazuje jeden dotázaný s tím, že jen sedí u počítače a nudí se, což se mu na domově nestávalo.

Sociální fungování a **sociální vztahy** tvoří postavení jedince ve společnosti a věnovala jsem jim poslední okruh svého šetření. V teoretické části jsem zmiňovala sociální znevýhodnění jedinců z dětských domovů, kterým chybí širší vazby a konexe, které poskytuje rodina a příbuzenstvo. Čím menší má jedinec tuto síť, tím více je izolovaný a má omezenější možnosti kde hledat pomoc, nebo o co se opřít. Mnohdy berou jedinci z dětských domovů své umístění jako velkou křivdu, s ohledem na svůj vztah k rodičům, který je vřelý. To nebyl případ mých respondentů, u kterých jsem se zajímala o to, zda jsou s rodinou v kontaktu, když jim teď nic nebrání. Z šetření vyplynulo, že v bližším kontaktu jsou nanejvýš se sourozenci, s rodiči velmi zřídka. Dva respondenti si rodiče nepamatují, dva se s nimi vídají jen sporadicky a nemají k nim žádný bližší vztah či pouto a jeden se vídá častěji, i když musel z rodiny pro neshody odejít. Za své nejbližší, u kterých hledají oporu, uvádí přátele, partnery, a sourozence.

Závěr

Co se týká první širší výzkumné otázky „Jak rozdílná jsou očekávání a následná realita ve vztahu k samostatnému životu po odchodu z dětského domova?“ - šetřením vyplynulo, že mladší respondenti – myšleno ti, kteří odešli hned po dovršení 18 let - měli více zkrácené představy o tom, co je čeká a jejich představy byly různovější. Respondenti, kteří odešli později s ukončeným vzděláním, měli více času se připravit, dozrát, poznat svět a jejich očekávání byla racionálnější, bez velkého rozporu s realitou.

Otázka „Které oblasti adaptace na samostatný život po odchodu z dětského domova jsou problematické?“ - byla také zodpovězena. K těmto oblastem patří dle očekávání bydlení, hledání vhodného zaměstnání, finanční soběstačnost a mezilidské vztahy. Troufám si říct, že je to tak stejné i u stejně starých vrstevníků, kteří se snaží osamostatnit. S tím rozdílem, že mé cílové skupině chybí povětšinou fungující rodinná základna, od které se mohou odrážet. Proto je velmi důležité, v rámci následné péče, zajistit podporu pro ty, kteří ji vyžadují. Jak se vyjádřili respondenti, opravdu stačí málo – jeden fungující kontakt na někoho, kdo je v případě problémů nasměruje dál. I když je to zákonem ošetřeno, v praxi tato pomoc nepřichází.

Informovanost odcházejících mladých lidí z dětských domovů o možnostech podpory a řešení těchto problematických životních situací, není rozsáhlá. V případě problémů se snaží vypořádat sami nebo za pomoci nejbližších. Můj vzorek respondentů se potýkal s různými problémy, někteří se je snažili řešit za pomoci sociálních služeb, ale vždy se k jejich nabídce dostali až na doporučení nebo za doprovodu někoho dalšího. Sami povědomí o možnostech neměli. Do přípravy k odchodu je třeba zahrnout i tyto informace, rozšířit úhel pohledu minimálně o to, že existují občanské poradny, že je možno využít služeb sociálního kurátora, anebo se obrátit na svůj bývalý domov. Tam všude lze nalézt pomocnou ruku.

Přesto, že se na dětské domovy často poukazuje ve smyslu nedokonalosti a výchovné nedostatečnosti, chtěla bych podotknout, že i když mají svá temná zákoutí, mnohdy poskytují víc, než je společnosti na venek patrné. Zpětně svůj vděk za to, že jim zařízení poskytlo zázemí, vzdělání, zážitky či kamarády, vyjádřili i mí respondenti. Ani jeden se necítil být díky vyrůstání v dětském domově nějak jiný, ba naopak. Mnohdy právě tím obohacený a za tuto životní etapu dokonce vděčný.

Seznam použité literatury

BURIÁNOVÁ, J., ŠVANCAR, Z. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 216 s. ISBN 14-363-88.

Byznys pro společnost. *O projektu*. [online]. 2012. [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.newjobnewlife.cz/o-projektu.html>

epravo.cz. *Organizační směrnice pro dětské domovy, zvláštní výchovná a diagnostická zařízení* [online]. ISSN 1213-189X. 1999-2014. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=32060&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

GOJOVÁ, A. a kol. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. Ostrava: Pitstopmedia, 2007. 85 s. ISBN 978-80-7368-329-0

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HUTYROVÁ, M. *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd. Olomouc, 2006. 45 s. ISBN 80-244-1190-3.

JEDLIČKA, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*, 3. vyd. Praha: Avicentrum, 1974. 400s. ISBN 08-049-74.

LESNÝ, I., ŠPITZ, J. *Neurologie a psychiatrie pro speciální pedagogy*, 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 232 s. ISBN 14-713-89.

MACEK, P. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348.

MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Dotisk 1.vyd. Praha: Karolinum, 2009. 445. s. ISBN 978-80-246-1056-6.

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MPSV. *Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny*. [online]. 2002-2012. [cit. 2013-12-4]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13838/Standardy.pdf>

MPSV. *Sociální tematika*. [online]. 2002-2012. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc>

Můzy dětem. Hlavní projekty. [online]. [cit. 2013-12-10]. Dostupné z: <http://www.muzydetem.cz/projekty/#patron>

- MVCR. *Hodnocení systému o ohrožené děti*. [online]. 2014 [cit. 2014-02-03]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/hodnoceni-systemu3-pdf.aspx
- Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových. *Projekty a nadační příspěvky*. [online]. 2004-2012. [cit. 2013-12-10]. Dostupné z: <http://www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-prispevky>
- PŘEDPIS č. 460/2013 Sb., Nařízení vlády o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy [online]. 2010-2014. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-460>
- PŘEDPIS č. 505/2006 Sb., Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách [online]. 2010-2014. [cit. 2013-11-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>
- Spolu dětem o.p.s. *Aktuality*. [online]. 2010. [cit. 2013-12-10]. Dostupné z: http://www.spoludetem.cz/files/spoludetem4c6c134b518b445ddf54244d2beb9dc7/tz_21.10.pdf
- Spolu dětem o.p.s. *Projekty*. 2010. [cit. 2013-12-10]. Dostupné z: <http://www.spoludetem.cz/postav-se-na-vlastni-nohy/>
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. et al. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 175 s. ISBN 978-80-244-2141-4.
- ŠKOVIERA, A. *Trendy náhradnej výchovy*. 1. vyd. Bratislava: Petrus, 2007. 172 s. ISBN 978-80-89233-32-8.
- ŠPATENKOVÁ, N. et al. *Krizová intervence pro praxi*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-2624-3.
- ŠVAŘÍČEK, R. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 544 s. ISBN 80-7178-696-9.
- VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 2010. 120 s. ISBN 978-80-86620-20-6.

Your chance. *Začni správně* [online]. 2012. [cit. 2014-02-01]. Dostupné z:

<http://www.zacnispravne.cz/mentoring/>

ZÁKON č. 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-303>

ZÁKON č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-333>

ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů [online]. 2010-2014. [cit. 2013-11-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

ZÁKON č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>

ZÁKON č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi [online]. 2010-2014. [cit. 2013-11-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>

ZÁKON č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) [online]. 2010-2014. [cit. 2013-11-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

ZÁKON č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. 2010-2014. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ZÁKON č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ZÁKON č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ZÁKON č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

ZÁKON č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře [online]. 2010-2014. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Pravidla domu na půl cesty „Pod křídly“

Příloha č. 2 – Přepis rozhovorů

Příloha č. 3 – Rozhovor s pracovníkem Domu na půl cesty

Příloha 1

Pravidla domů na půl cesty „Pod křídly“

1. Pravidelně a včas do 25. dne každého měsíce uhradit náklady na ubytování v DPC ve výši 120,-Kč/den, platbu za výpůjčku počítače 100,-Kč/měsíc. Počítač je zapůjčen uživatelům na základě schválení vedoucí služby.
2. Spolupracovat s pracovníky DPC na realizaci a naplňování cílů individuálního plánu.
3. Docházet na sjednané schůzky s pracovníky DPC
4. Při nástupu do DPC složit kauci 500,- Kč nebo tuto částku naspořit v průběhu pobytu v DPC (během prvních pěti měsíců). Částka bude použita na náklady spojené s úklidem ubytovací jednotky (dále jen UJ) v případě Vašeho odchodu a nepředání UJ v čistém a vyklizeném stavu. Pokud je předána UJ bez závad, bude Vám finanční částka vrácena.
5. Pokud odejdete z DPC a svou ubytovací jednotku nevyklidíte, budou Vaše věci uschovány po dobu 30 dnů a poté zlikvidovány. O likvidaci bude učiněn zápis.
6. Udržovat UJ v čistotě, šetrně zacházet s jejím vybavením a dbát na úsporné využívání energií, zejména v topné sezóně. Pokud v průběhu využívání služby poškodíte vybavení UJ, budete nadměrně spotřebovávat energie (teplo, vodu), je poskytovatel oprávněn Vám náklady vyúčtovat a požadovat jejich úhradu.
7. Jste povinni respektovat noční klid v době od 22.00 do 06.00 hod.
8. Vybavení ubytovací jednotky nelze bez svolení pracovníků DPC odnášet, přemísťovat a vyměňovat s ostatními uživateli.
9. Pokud dojde k závadě na spotřebičích a zařízení UJ – nahlásíte závadu KP, který zajistí opravu.

**JE ZAKÁZÁNO PROVÁDĚT JAKÉKOLIV OPRAVY ELEKTRICKÝCH,
PLYNOVÝCH SPOTŘEBIČŮ A ZAŘÍZENÍ!!!**

10. Jste povinen dodržovat zásady bezpečnosti a ochrany zdraví (dále jen BOZ), se kterými jste byl seznámen při příchodu do DPC.
11. Je zakázáno zhotovovat další kopie klíčů od UJ. Z bezpečnostních důvodů nenechávejte klíč v zámku od UJ.
12. V DPC je zakázán chov a držení jakýchkoliv zvířat.
13. V DPC je zakázáno kouřit mimo vyhrazené prostory, přivádět se do podnapilého stavu, držet a užívat omamné a psychotropní látky.
14. Návštěvy jste povinni zapisovat do sešitu návštěv. Návštěva by u Vás neměla pobývat déle než 3 hodiny. Návštěvní doba je stanovena od 08.00 do 20.00 hod. Návštěvu přes noc musíte nahlásit předem KP, za návštěvu přes noc jste povinni uhradit poplatek 100 Kč. Na návštěvě přes noc nemohou být osoby mladší 15 let.
15. Pracovníci DPC mohou vstoupit bez Vašeho vědomí do UJ v případě havárie nebo vzniku mimořádné události. Jste povinni umožnit kontrolu stavu zařízení v UJ a zabezpečení oprav technickým pracovníkem o.s. Pod křídly.
16. Při porušování těchto pravidel Vám může být uděleno podmíněčné vyloučení z DPC, zákaz návštěv, může Vám být odebrán počítač. Při opakovaném nebo vážném porušení pravidel může s Vámi být smlouva o poskytování sociální služby ukončena.

17. Poskytovatel je oprávněn s Vámi ukončit okamžitě službu pokud:
- zcizíte vybavení UJ ve vlastnictví o.s. Pod křídly
  - umožníte pobyt cizí osobě v UJ bez Vaší přítomnosti
  - ve Vaší UJ bude zjištěna přítomnost psychotropních a omamných látek
  - fyzicky napadnete pracovníka nebo uživatele služby
  - odmítnete lékařské ošetření a odbornou pomoc při sebepoškození
  - odejdete z DPC na dobu delší 3 dnů bez oznámení pracovníkovi DPC
  - prokazatelně nevyužíváte službu DPC a nebydlíte tam
18. V ostatních případech činí výpověď ze smlouvy o poskytování sociální služby 7 dní. Výpověď ze strany poskytovatele musí být odůvodněna. Výpověď ze strany uživatele může být učiněna i bez udání důvodů a musí být oznámena KP alespoň 7 dní předem.
19. Pokud nejste spokojeni s poskytováním soc. služby, můžete podat stížnost osobně, telefonicky, e-mailem nebo prostřednictvím schránky důvěry v DPC.
20. Pokud během pobytu otěhotní uživatelka, může službu užívat do 8 měsíce těhotenství.
21. S těmito pravidly jste byli seznámeni při sepisování smlouvy o sociální službě, což jste stvrdili svým vlastním podpisem.

Příloha 2 – Přepis rozhovorů

Respondent č. 1 – žena, 20 let, základní vzdělání, v DD vyrůstala 17 let, odešla po dovršení zletilosti za přítelem, díky finančním neshodám se záhy rozešli. V současnosti vdaná, v domácnosti.

Jakým způsobem tě připravovali v DD na odchod? „*Myslím, že tím, že jsem musela pomáhat a něco dělat. Třeba jsme se střídali v různých domácích pracích. Hlavně teda v úklidu. To bylo pořád. Pak taky vždycky když teta dělala něco navíc, tak si mě zavolala. Třeba jsem s ní něco pekla nebo přesazovala kytky. Někdy jsme šli i za ní domů a pomáhali jí.*“ Myslíš, že jsi byla vedená i k samostatnosti? „*No jak se to vezme. Sice jsme si později museli sami uklízet, prát, vařit nebo se ráno vzbudit, udělat si snídani a tak. Ale na druhou stranu to zase taková samostatnost nebyla. Vadilo mi třeba, že jsme nedostali určitý rozpočet třeba na týden, s kterým bychom museli sami vyjít. To nešlo. Ani jídlo jsme nenakupovali, vše nám chystala teta kuchařka. Co jsi teda dělala ještě sama, na svou zodpovědnost? „*Třeba, když byl člověk objednaný k doktorovi, tak si na to měl myslet sám. Nebo na různé věci okolo školy a podobně. Ale člověk měl pořád v hlavě, že jednou bude muset odejít a postarat se sám o sebe, takže jsem se prostě sama snažila být samostatná a zodpovědná. Absolvovala jsi třeba nějaké přípravné kurzy před odchodem, které pořádají nadace? „*Nic takového jsem neabsolvovala. Ale možná je to škoda. Kdybych třeba něco takového absolvovala, nebyla bych taková husa a nenechala se obrat hned na začátku o peníze.*“ Obrat o peníze, jak to myslíš? „*Jo, tehdejší přítel a jeho rodina mě obrali o to, co jsem po odchodu dostala.*“ To jsem se chtěla zeptat, takže jsi něco od domova do začátku dostala? „*Jo, dostala jsem penízky, ale o ty mě právě obral přítel a jeho rodina. Já šla bydlet k nim. Nikdy by mě to nenapadlo, byla jsem blbá.*“ Vzpomeneš si na konkrétní částku? „*Přesně už si nepamatuju kolik, něco bylo od nadace Klausových, tak kolem 10 000 korun a domov přidal asi pět.*“**

Kam jsi teda po odchodu šla? „*Odešla jsem bydlet právě k příteli a jeho rodině. Měla jsem ještě chodit po prázdninách i do školy. Pak mě ale právě ta přítelova rodina obrala o peníze a já jsem musela hledět, kam půjdu. Chtěli tehdy půjčit na opravu podkroví, kde jsem jakože měla bydlet, tak mě to nepřišlo divné. Ale asi za týden mě řekli, abych odešla.*“ A jak jsi to vyřešila? „*No šla jsem... Naštěstí jsem potkala svého manžela. Jela jsem tehdy ke kamarádce, že budu nějaký čas u ní. Jak jsem vysedla z vlaku, tak mě na nádrhu oslovil takový ten dealer z T mobile. Jako nemusím to, ale stejně jsem neměla co dělat, tak jsme se zakecali. Bavili jsme se o životě a tak. A pak si i vyměnili čísla. No a on ještě večer napsal. A pak jsme si psali a já už za dva dny šla bydlet k němu. Teda to jsi byla odvážná.* „*Jako zní mě to teď*

taky neskutečně, byla jsem fakt mladá a nepřišlo mě to ani divné. Dneska je to můj manžel. Jak z nějakého románu, že?“ No.. a jak jsi vnímala ten odchod z domova? „No, jsem celkem realista, takže jsem věděla, že to bude těžké, ale i tak jsem měla trošku hlavu v oblacích. Pak ale došly ty peníze, obláčky spadly a já se nestačila divit, co vidím. Byla jsem zklamaná, že je život zlý a krutý, ale jsou v něm i světlé chvíle, to zas jo.“ Jaký byl důvod odchodu? „Bylo mě osmnáct, v domově jsem bydlela už odmala tak jsem chtěla odejít. Fakt chtěla! Ředitel mě nabízel, že můžu jít na garsonku a bydlet sama, ale chtěla jsem pryč.“ Nelitovala jsi toho? „Myslím si, že kdybych mohla vrátit čas, rozhodla bych se stejně a zase odešla v 18ti. Na domově vám každý říká, to nesmíš, to nedělej a tak, takže nikdy nežijete pořádně. Všechno tam za vás vyřeší a to už jsem fakt nechtěla.“

Co jsi vnímala jako největší problém po odchodu? „*Jak jsem říkala, ze začátku jsem to neměla lehké. Problém byl dost ten, jak mě vzali ty peníze, ale potkala jsem manžela a všechno se tím fakt vyřešilo.“ Kdo ti pomáhal, když bylo potřeba? „No to zase manžel, nikdo pro mě neznamená víc.“*

Ozval se po tvém odchodu někdo z domova, nebo třeba ze sociálky, zda něco nepotřebuješ nebo jak se máš? „*Ne, vůbec, zavřeli se dveře a konec. Ale ani jsem o to vlastně nestála.“ Takže s nimi nejsi v kontaktu ani dnes? „Ne.“*

Kde bydlíš dneska? „*Bydlím s manželem v jeho bytě. Ted' jsme vlastně spolu, takže v našem bytě.“ A kde pracuješ? „Já nepracuju. Manžel vydělává a stačí nám to. Nevadí mi, že jsem doma, spíš je i rád, práce mám i tak až až. Po odchodu jsem nemohla ani dostudovat, protože jsem se stěhovala do jiného města po rozchodu s bývalým a škola byla daleko.“*

S rodinou jsi v kontaktu? „*Nejsem, jen zřídka s bratrem. To mě taky přijde, že manžel je s ním v kontaktu víc. Nevadí, hlavně že si rozumí. Mámu jsem nezajímala nikdy, tak mě nechybí.“*

Chtěla bys ještě něco dodat k tématu vstupu do života po odchodu z dětského domova? „*Radit nebudu, myslím si, že všichni co odcházejí z domova si v tomhle smyslu radit nenechají. Jestli jsou ten případ co já, že jim vychovatelé nevěří, tak ať se nedají. I tak to můžou dotáhnout daleko. Nemám sice školu, ani práci ale mám manžela, kterého bych nevyměnila. Každý může mít život, jaký chce, jen tomu věřit.“ Děkuji za rozhovor.*

Respondent č. 2 – žena, 27 let, vysokoškolské vzdělání ekonomického směru, v DD vyrůstala 15 let, pobyt měla smluvně prodloužený až do ukončení vysoké školy, ale po třech letech odešla do společného podnájmu za přítelem. Nyní bydlí sama ve vlastním bytě v jiném městě, splácí hypotéku, zaměstnaná u velké mediální společnosti.

Jakým způsobem tě připravovali v DD na odchod? „*Od mala jsem měla nějaké povinnosti, jako všichni. Říkali jsme tomu úseky. Povinností všech bylo každý den třeba vysávat obývací, vynést koš nebo mýt nádobí, v tom jsme se po týdnu střídali. Když už jsem byla starší, přestěhovala jsem se na garsonku a dostávala peníze na jídlo na celý měsíc. Musela jsem si dělat jídelníčky na každý týden a ty odevzdávat s paragony tetě. Naučila se tak fungovat samostatně.*“ Byla jsi tedy vedená i k samostatnosti? „*Určitě, tak nějak postupně jo. Všichni chtěli, abych se o sebe dokázala postarat, a to jsem chtěla i já.*“ Jak konkrétně? „*Vyřídít si věci na úřadě, na poště, nakoupit, uvařit a podobně. Jinak ale je pravda i ta, že v domově dětem pořád někdo stojí za zadkem, přesně jim říká, co mají dělat a jak. Hodně z nich nemá potom pojem o tom, co stojí různé věci, třeba potraviny, protože nikdy nebyly sami nakupovat. Teda kromě bonbónů, cigaret a podobných blbostí. Někteří vychovatelé taky dělají základní úkoly za děti. Například úklid. Než aby se s někým rozčilovali a čekali, zda si svůj úkol udělá nebo ne, tak jdou a udělají ho za něj. Nevím, jestli pak budou chodit uklízet i k nim domů.*“ Absolvovala jsi třeba i nějaké přípravné kurzy před odchodem, které pořádají nadace?

„*Nene. Ale myslím, že někdo na ně z domova chodil.*“

Dostala jsi při odchodu od domova nějakou finanční nebo jinou výpomoc? „*Dostala jsem 15 000 Kč a taky nějaké peřiny, utěrky a tak. Ale nic velkého, co by mi mohlo víc pomoci. Od dětství jsem pobírala sirotčí důchod, takže jsem měla našetřené nějaké peníze a to mně pomohlo víc.*“ Byla na domově osoba, která s tebou včasně probírala tvoje možnosti a pomáhala ti s odchodem? „*Dalo by se říct, že mi s odchodem pomáhala teta. V podstatě jsem ale moc pomoc nepotřebovala, všechno jsem si zařizovala sama.*“

Zajímal se někdo z domova nebo ze sociálky po odchodu o to, jak žiješ? „*S žádným sociálním pracovníkem, nebo někým takovým, jsem po odchodu už v kontaktu nebyla. S některými vychovateli jsem v kontaktu přes facebook, takže vědí, jak žiju a předpokládám, že se to přes ně dostane i k jiným.*“

Kam jsi odešla bydlet? „*Pronajala jsem si byt s přítelem, už předem jsme to měli takto naplánované, na všechno jsme byli dva tak se to dalo. Dneska už bydlím sama.*“ Takže bydlíš

jinde? „Nó, to se ti musím pochlubit, tak po třech letech jsem si koupila vlastní byt! Vzala jsem si hypotéku a všechny náklady si platím sama. Je to sice složitější, co se týče peněz, ale dá se to. Přijde mi mnohem lepší si teď utáhnout opasek a mít vlastní byt, než platit někomu nájem.“

Narazila jsi po odchodu na nějaký větší problém, který jsi musela řešit? „Před odchodem z DD jsem přesně věděla, jak chci, aby můj život vypadal. Představovala jsem si, že několik let budu bydlet s přítelem v podnájmu, dostuduju, budu pracovat. Už před odchodem jsem měla život v zajetých kolejkách, takže nějaké rozpory v očekávání a realitě u mě nebyly. Strach jsem měla někdy z toho, že nebudu mít dost peněz, ale nebyla jsem sama, tak to nebylo tak hrozné.“ Ani s prací nebyl problém? „U mě ne. Během odchodu jsem měla práci v recepci Sportcentra. O té mě řekla kámoška, a asi do pěti měsíců jsem prošla konkurzem a začala pracovat ve společnosti Seznam, o kterém mě zase řekl známý. Tam jsem doteď. Měla jsem celkem štěstí, vím. Ne každému se podaří najít hned po ukončení školy práci, která ho baví a vydělává.“

Pokud by nějaká těžší situace nastala, je někdo, na koho by ses obrátila pro pomoc? „Já jsem byla vždycky dost samostatná, takže si dokážu poradit sama.“ Přece jen, kdyby bylo potřeba, našel by se někdo takový? „Asi jedna teta z bývalého domova. S tou se často navštěvujeme. Taky mám dost dobrých přátel a ségru, kteří by mě myslím pomohli. Ale já fakt nemám pocit, že bych musela nějak zvlášť těžkou situaci řešit.“ Zmiňuješ sestru, se svou rodinou jsi tedy v kontaktu? „Pravidelně se vidám jen se ségrou, bydlí taky tady. Za matkou a bráchou jezdím tak jednou do roka a to jen kvůli ní, protože to po mě chce. Hlavně na Vánoce. Nakoupíme nějaké jídlo a dovezeme jim ho. Jinak já o kontakt nestojím, oba jsou alkoholici a vím, že nechci nikdy dopadnout jako oni. Vždycky když je vidím, tak mě to ještě víc tak nějak povzbudí, abych na sobě dál makala a obklopovala se správnými lidma. Vlastně nikdy jsem si s nima neměla co říct. Tak to je no.“

Chtěla bys ještě něco dodat k tématu vstupu do života po odchodu z dětského domova? „Snad jen to, že já jsem vděčná za to, že jsem vyrostla v domově. Kdyby nás před lety nechala sociálka u matky, tak nevím. Asi bych dopadla jak ona. Jsem fakt vděčná za příležitost studovat...jak střední, tak výšku, za to zázemí a péči. Pro mě to byly šťastné roky.“ Necítíš se teda v něčem jako dítě z domova jiná, že to máš těžší? „Znevýhodněná se teda opravdu necítím. Jediný rozdíl je možná ten, že kdybych třeba přišla o práci, tak bych se nemohla vrátit bydlet k rodičům, ale na to mám zase dost přátel i ségru a ti by mě jistě pomohli.“ Děkuji za rozhovor.

Respondent č. 3 – muž, 19 let, základní vzdělání, nedokončené studium, v DD vyrůstal 8 let, odešel dobrovolně po dosažení zletilosti zpátky k matce, v současné chvíli klient Domu na půl cesty, nezaměstnaný.

Jak probíhala tvá příprava na život na domově? „Denně jsem se musel s něčím pomáhat. Někdy už toho bylo dost, když musíš pořád něco uklízet.“ Bud konkrétnější, s čím jsi pomáhal? „Vysávat, uklízet, mejt nádobí, úklid pokoje i venku, třeba v zimě se sněhem, jako furt něco.“ Chybělo ti v přípravě něco? „No, co mi chybělo, se projeví, až na to narazím. Jako třeba teď - měl jsem nedávno problém pověsit policičku, to mě nikdo neučil. Nakonec mě to ukázali až tady.“ (myšleno v Domě na půl cesty)

Jaká jsi měl očekávání, když jsi odcházel a lišily se od reality? „Byl jsem natěšený, že si budu moct dělat, co chci, každý týden kalba, že budu volný, že všechno bude v pohodě a opak byl pravdou.“ Dodává: „Představoval jsem si to moc dokonale, že budu fakt volnej...cítil jsem pach zákeřné svobody, ale byl jsem zklamanej.“ Zklamáný? Z čeho? „Nudil jsem se strašně. Neměl jsem s kým něco podnikat. Seděl jsem furt u pécčka. I 18 hodin denně. Vzpomínal jsem na děcák. Tam byl harmonogram a zevlovat tam moc nešlo. Kdybych mohl, šel jsem zpátky.“

Při odchodu z domova jsi dostal nějaké vybavení nebo finance na přilepšenou? „Dostal jsem tehdy věci, které prej byly životně důležité a měli mít hodnotu tak 12 litrů. Konvici, žehličku, peřiny a věci do kuchyně. Za zbylé tři tisíce jsem si koupil Najky.“ ukazuje na boty. Takže věci do domácnosti a pak 3 000,- v hotovosti? „Jo.“

Když jsi z domova odcházel, pomáhal ti někdo konkrétně? „Během odchodu to se mnou řešili tak nějak všichni. Ale spíš já jsem se ptal, než že by někdo chodil.“ A co tvoje sociální pracovnice? „Jako ptala se mě i kurátorka, když došla, ale to bylo vždy tak jednou za čtvrt roku.“ Po tvém odchodu tě ještě někdo z nich kontaktoval? „Takto jako z nich už nikdo.“ Uvítal bys nějakou takovou pomoc, od těchto lidí i po odchodu? „Dokud jsem neměl problém, tak jsem vo to nestál, ale pak když mě matka vyhodila, bych to uvítal, kdybych věděl, že to s někým můžu zase pořešit.“

Jaký tedy největší problém jsi musel po odchodu řešit? „Jak mě matka vyhodila z domu.“ Proč tě vyhodila? „S matkou jsem se doma pořád hádal a brácha taky pořád prudil. To byl můj problém. Skončilo to tak, že jsme se porvali a matka nás oba vyhodila. Teda, dala nám jako tři tejdny, ať zmizíme. To jsem teda procítl, že to nebude tak jednoduché.“ A jak se to vyřešilo? „Znal jsem kámoše, co bydlel v Domě na půl cesty. Tak jsem šel tam. Co doma?“

Když teda potřebuješ, kdo ti pomáhá? „Když jsem potřeboval, tak mě pomohli snad jen opravdoví kamarádi. Nebo sám, nikoho bližšího zas tak nemám.“

Vraťme se k odchodu, ty jsi šel zpátky k rodině, je to tak? „Jo, šel zpátky k matce. Měl jsem na výběr kámoše, nebo matku. Vybral jsem si matku, protože kámoš je Róm a mě nebylo příjemný bydlet v romské komunitě. Nejsem rasista, ale nechtěl jsem.“ Dneska jsi ale v Domě na půl cesty, co se tedy stalo? „Šel jsem domů, jenže tam byl i brácha. Ten byl zase ve výchovňáku a s ním se nesnesu. S matkou jsem se díky tomu pořád hádal a s ním taky. Když mě jednou fakt nas..l, tak jsme porvali a matka nás oba vyhodila. Teda dala nám asi tři týdny na vystěhování. Kámoš mě řekl o Domu na půl cesty. Bydlí tu taky.“ V domově jsi o tomto zařízení neslyšel? „Asi jó, ale neřešil jsem to.“ Jsi tu spokojený? „Celkem se to dá. Lepší než doma, to už se nedalo vydržet, tak jsem za to rád.“ Z čeho to tu platíš? Máš nějakou práci? „Práci nemám, musel jsem se registrovat na úřadu práce, abych tu moh bejt, jako všichni. Mám vyřízené dávky, za které tady žiju. Musím si ještě dodělat školu, do té doby sháním aspoň brigády, ale zatím nic. Chodím na nějaký kurzy, kam mě tady posílají, musím no.“

Jak trávíš volný čas? „Trávím ho špatně, sedím furt u PC, jsem schopnej tam bejt přes 18 hod denně. Na domově to bylo taky tak? „Na domově se nešlo nudit, byl tam nějakej harmonogram a týpci kolem, takže se furt něco dělo.“

Jsi v kontaktu i přes to všechno s rodinou? „Vidám se s nimi často, za matkou jezdím a otec jezdívá zase za mnou. Ale bydlet bych tam už nešel.“

Chtěl bys k tématu dětský domov ještě něco říct, co jsem se třeba nezeptala? „Možná jen to, že i děcko z děcáku dokáže velký věci, není žádné omezení, jen to v našich hlavách. Jsem vděčnej za to, že jsem tam moh bejt, naučit se něco novýho, poznat cizí země. Taky oceňuju tu snahu všech v děcáku, kteří se snaží, aby ses postavil na vlastní nohy, i když ti to kolikrát nedochází. Fakt jsem za děcák rád.“

Děkuji za rozhovor.

Respondent č. 4 – muž, 20 let, praktická škola – obor kuchař, v DD vyrůstal 15 let, před odchodem byl přemístěn do Dětského domova se školou, protože měl problémy s docházkou na praxi i do školy. Odešel po ukončení vzdělávání do Domu na půl cesty, tam se mu nelíbilo. Nyní často mění ubytovny nebo pobývá u známých. Pracuje nárazově.

Jakým způsobem tě připravovali v DD na odchod? „*Tak první byly asi služby, co jsme tam měli. Jako vaření, úklid a tak. Každý měl přidělenou nějakou věc. Musel jsem třeba vařit pro osm lidí a tak. Takže nás k těmto věcem tak nějak vedli, abychom to pak uměli. Potom jsme měli různé semináře.*“ Řekni mi něco o těch seminářích. „*Tak třeba jsme měli seminář v bance. Tam se řešily například různé půjčky, jak se půjčky berou a jak si na ně máme dávat bacha. Celkově finance se tam řešily. I jak si udělat účet a tak. Potom byl ještě seminář v jednom městě, všichni jsme tam jeli na takovou přednášku. Vedli to lektori. Bylo to o práci, jak hledat zaměstnání.*“ Kdo další tě připravoval na odchod z DD? „*Nevím. Asi ještě babička. Někdy za ní jezdím na víkend. To není moje pravá babička, ale znám ji z děčáku, nosila nám tam dorty. Chtěla vždycky, když jsem u ní byl, ať sním, jdu nakupovat, ať vím, co kolik stojí. Jako jídlo a tak.*“ Myslíš si, že jsi byl veden v DD k samostatnosti a jakým způsobem? „*V tom prvním děčáku ani ne, tam za nás všechno vyřizovali spíš a tak. Ale v tom druhém semnou třeba teta šla na úřad, aby mi ukázala co a jak, ale vyřídít jsem si to musel sám.*“

Co si ocenil a co ti naopak chybělo v přípravě na samostatný život? „*Tak dobré bylo právě to, jak ta teta semnou chodila a říkala co a jak, ať vím. Třeba i na poštu. Nebo vyplňovat různé papíry a tak. A co mi chybělo? To nevím.*“ Umíš například vařit a dělat jiné domácí práce (žehlení, praní, atd.)? „*Jo, to umím. Domácnost je v pohodě.*“ Byl si k těmto praktickým věcem veden v DD? „*Prostě jsme takové věci dělat museli, i když se nechtělo, ale tím jsem se to asi naučil no.*“

Jak si vnímal odchod z DD, co se v tobě dělo? „*Těšil jsem se, až už vypadnu, protože to v tom druhém bylo docela přísné. Ven jsme většinou chodili ve skupině i s vychovatelkou a to se mi nechtělo. Na to už jsem byl starý. Jen výjimečně, když jsme byli hodní, tak jsme mohli sami ven.*“ Jaké pocity se v tobě odehrávaly? „*No pocity. Prostě jsem se těšil, ale zase na druhou stranu jsem měl i strach, co bude, kam půjdu a tak. To zase jo.*“

Kam si byl po odchodu z DD odkázán, s kým si spolupracoval (úřady, poradny, atd.) a co sis s sebou vzal? „*Do domu na půl cesty, ale tam jsem byl jen dva dny. Byla to tam hrůza. Samý feťák a tak. Sbalil jsem se a odjel do města, kde jsem byl v tom prvním děčáku.*“

A co ta spolupráce, využil si nějaké ty poradny či úřady? „Šel jsem klasicky akorát na úřad práce. Jinak s nějakými poradnami a tak jsem nespolečně pracoval.“

Kam si bezprostředně po odchodu odešel? „Odešel jsem právě do toho domu na půl cesty.“ A co sis vzal s sebou, případně co jsi dostal? „Z děcáku jsem si při odchodu vzal své oblečení, hygienické potřeby a dostal jsem 5 000 Kč.“ Kdo ti při odchodu z DD pomohl, kdo ti byl oporou? „Teta hospodářka a kuchařka z prvního děcáku. Ty mi pomáhají do teď. Řešili semnou třeba ten úřad práce. Nebo si u nich schovávám peníze, aby mi je nikdo nevzal.“

Na co jsi narážel po odchodu, jaké se vyskytly problémy? „No problém byl, že jsem nechtěl být v tom domu na půl cesty. Naštěstí jak jsem dojel do toho města, kde je můj první děcák, tak tam jsem hned našel podnájem. Ale vzal jsem tam i bráchu a ten mě obral o peníze a dělal tam bordel, vodil si tam divné lidi, tak nás brzo vyhodili. Tak to byl velký problém pro mě. Neměl jsem kam jít a byl jsem bez peněz. A ještě další problém je práce. Jo, nejhorší je asi ta práce. Nemůžu nic najít.“

Jakým způsobem si hledal bydlení? „No první bydlení mi vlastně poskytl ten děcák. Ten dům na půl cesty. A pak jsem si ho našel sám, jak jsem z toho domu utekl. Viděl jsem inzerát na okně, že někdo pronajímá byt studentům, tak jsem tam zavolaal a vyšlo to. Ale ne na dlouho, kvůli tomu bráchovi.“ Kdo ti pomáhal při zajištění si bydlení? „Tak asi sám. Ten dům na půl cesty nepočítám. To se nedalo tam bydlet. A teď mi pomáhá teta hospodářka a teta kuchařka.“ Zůstal si ve stejném městě, jako je tvůj DD? „Ano, jsem tam, kde je můj původní děcák. Jsem v tom městě zvyklý od malička.“ Kde bydlíš teď? „Na azyláku. Na noclehárně. Stojí to 30 Kč na noc, ale musím vypadnout v sedm ráno. Vrátit se můžu mezi pátou a desátou večer. O víkendech jezdím někdy za tou babičkou. Za tou jako kdyby nevlastní. Ale moc se mi tam nechce. Je strašně věřící a pořád mě poučuje. Něco o kostelu a tak. Naštěstí mi teď teta hospodářka sehnala jedno bydlení. Něco ve spojitosti s Nadějí. Je to takový dům s několika byty a ubytovávají tam takové lidi, co nemají kam jít asi. Ale platit se to musí, to jo. Měsíčně. Budu mít sám pro sebe 1 + kk. Je tam kuchyň s lednicí. Zbytek si musím sehnat sám. Ale tety mi pomáhají. Už mám skoro vše, co potřebuju. O víkendu se stěhuju. Akorát mi vadí, že je to v jiném městě. Ale až budu mít na jiné bydlení, tak se vrátím sem.“

Jakým způsobem jsi hledal zaměstnání? „No evidoval jsem se na úřadu práce. Takže tam hledám. Anebo přes internet taky sháním.“ Kdo ti pomáhal při zajištění si zaměstnání? „No zase ty tety. Jsem rád, že je mám no.“ Na jaké úskalí si při hledání zaměstnání narážel? „Celkově není práce, je velká nezaměstnanost. Navíc nemám maturitu, to je taky problém.“

A pomocného kuchaře taky skoro nikde nechtějí ani. Takže je to i tou školou, co mám no. Asi je mi k ničemu. Jednou bych chtěl dostudovat, ale protože jsem nechtěl zůstat v děčáku, tak jsem dál do školy nešel. Ale chtěl bych.“

Jak jsi zvládal po odchodu z DD hospodařit s penězi? *„První blbě. Neuměl jsem si rozpočítat peníze. Vždycky jsem je první rozfofroval, jak jsem je měl v ruce. Ale potom si mě vzala nestarost ta teta, pomohla mi s tím, vysvětlila mi to, že si musím peníze rozpočítat na celý měsíc. Tak teď už se snažím.“* Vedl tě DD k nějakému hospodaření s penězi? *„Ani ne. Měli jsme kapesné, ale bylo na nás, jestli jsme to utratili hned.“*

Jak trávíš volný čas? *„Chodím po venku, za známýma, na fotbal.“* Je to rozdíl oproti tomu, kdy jsi byl v dětském domově? *„No, mám volno jak chci já, ne jak můžu.“*

Na koho se obrátíš v případě, že potřebuješ pomoci? *„Taky na ty tety.“* S rodinou jsi v kontaktu? *„Rodiče si nepamatuju vůbec. Celkově je nás sedm sourozenců, ale už se stýkám jen s těma dvěma, co jsou ještě v děčáku. Mám tam bráchu a ségru.“*

Máš pocit, že to máš v životě těžší, když jsi vyrůstal v děčáku? *„Nemůžu říct, že to mám těžší, jaký si to udělám, takový to mám.“* Chceš ještě něco k tématu dětský domov říct? *„Ani ne.“*

Děkuji za rozhovor.

Respondent č. 5 – žena, 26 let, vysokoškolské vzdělání – obor Chemie a technologie potravin. V DD vyrůstala 11 let, odešla po ukončení vzdělávání z moravského města do Prahy za prací. Nyní se vrátila a bydlí s přítelem. Zaměstnaná jako administrativní pracovnice.

Jak probíhala bezprostřední příprava na domově na tvůj odchod do samostatného života? „*No, šla jsem bydlet na garsonky, tam jsem byla samostatná velice brzo. Je super to, že si už starší děcka na garsonkách vaří samy a mají možnost si i samy nakoupit co chtějí. Za mě to tak ještě úplně nebylo, my jen vařili, ale co si pamatuju, že když jsme tu možnost někdy měli, tak si děcka kupovaly samé blbosti, brambůrky a tak. Co prostě běžně neměly.*“ Směje se.

Takže jsi byla vedená k samostatnosti? „*Určitě. Například tím, že jsem si pak sama chystala svačinu nebo kompletně uklízela, dost věcí jsem byla nucená dělat sama i na skupině, protože na všechny nebyl čas. Také mě vedli k zodpovědnosti, každý den jsem se musela připravovat do školy. Mohla jsem jít ven, kdy jsem chtěla, pokud jsem neměla zákaz, ale byla stanovené večerka, do kdy jsem musela být na domově. Jako né vždycky jsem všechno dodržela.*“ Hlíдали tě moc? „*Teta mi hlavně kladla na srdce, abych měla hotovou školu, než půjdu pryč. Trošku jsem to ke konci už flákala. I díky ní se mně to podařilo.*“

Byla jsi i na nějakém semináři, co třeba chystají nadace pro odcházející? „*Párkrát jsem myslím byla.*“ Bylo to užitečné? „*Jak se to vezme...měli jsme přednášky o finanční gramotnosti a hrály se různé hry, co si pamatuju. Je to ale už dávno, jak jsem byla starší, tak se mě už pak nikam na víkend jezdit nechtělo.*“

Z čeho jsi měla strach, když jsi domov opouštěla? „*Strach? Bála jsem se asi toho, že si nenajdu práci a nebudu mít z čeho žít.*“ A byla realita jiná než očekávání? „*Očekávání a realita byla stejná, nečekám ani teď, že všechno bude lehké a půjde to samo.*“

Když jsi odcházela z domova, dostala jsi něco do začátku? „*Při odchodu jsem dostala 13 000 korun. Od tety hospodářky jsem dostala ještě tajně povlečení, které neměla v evidenci, ale to radši nikde nepiš, ať z toho nemá problém.*“ To je všechno? „*Jinak nic, žádnou výbavu. Dokonce mě přijde, že všechno co jsem měla od domova, jsem musela i vrátit, kromě nějakého obnošeného oblečení, kterého moc nebylo. Co mě šokovalo a naštvalo, bylo to, že mě sebrali i notebook, který jsem dostala od nadace s tím, že si ho můžu odkoupit.*“

Pomáhal ti někdo při odchodu? Zájem ze strany vychovatelů, sociální pracovnice? „*Nikdo se teda nijak zvlášť nezajímal. Jako teta a strýc tak normálně.*“ A po odchodu tě

někdo kontaktoval s tím, jak se vede? „*Ne. Když někoho potkám z domova, tak se jako zeptá, ale spíš mám pocit, že shání nějaké drby, než že by to měl být opravdový zájem.*“

Co jsi vnímala po odchodu jako největší problém? „*Bezmocně jsem se cítila hlavně při hledání práce, byl to začarovaný kolotoč. Dělal jsem pokladní v Kauflandě a do toho se snažila najít něco normálního. Neměla jsem do výplaty peníze a nemít kamarádky, tak opravdu nevím, jak bych dopadla. Že by úřady pomohly třeba s městským bytem, to pochybuju, když jsem měla trvalé bydliště jinde. Asi bych musela do nějakého domu pro socky.*“ Takže problém byla práce a peníze? „*Jako práce problém najít nebyla, ale aby byla měrná s mým vzděláním ano. Tak to myslím. To mě trvalo dva roky.*“ A ještě něco byl problém? „*Pak taky jsem nevěděla, co všechno musím hlásit, na jaký úřad jít, to mě teda nikdo neřekl. Že třeba mám hlásit změnu na pojišťovnu, kde jsem pak musela doplácet nebo na popelnice a tak. To jsem byla fakt bezradná. V tomto směru jsem teda informovaná nebyla.*“ Takže myslíš, že je potřeba v tomto směru více informovat při odchodu? „*To jako rozhodně! Doporučovala bych dost, aby se jim potom pomáhalo po stránce úřední. Já jsem vůbec neměla tucha, jak tyto věci řešit.*“

Uvítala bys v této době nějakou oficiální pomoc? „*Jo, aspoň vědět, kam se jít zeptat, když něco potřebuješ. Vůbec jsem nevěděla, jak řešit tyto úřední věci, kam jít.*“ Kdo ti teda pomohl? „*Když jsem neměla peníze, tak mě pomáhali hlavně kamarádi, nějak jsem nevěděla, kdo jiný. Někdy mě i napadlo, jestli nejsou nějaké dávky pro takové lidi, ale tomu už nerozumím vůbec, takže jsem to pak neřešila.*“

Kam jsi šla bydlet z domova? „*Po odchodu jsem šla bydlet za kamarádkami do bytu. Sama bych to tenkrát neutáhla, jak jsem říkala. Dneska bydlíš pořád s nimi? Ted' bydlím s přítelem, na všechno jsme dva a nestěžuju si, ba naopak.*“ Když máš volno, jak ho trávíš? „*Vycházka se psem, výlety, kino, občas hospoda, úklid doma..asi tak jak každý.*“

Jsi v kontaktu po odchodu se svou rodinou? „*Pokud myslíš rodiče, tak ty neberu jako svou rodinu, nevychovali mě. V kontaktu jsem s nimi minimálně, tak jednou do roka, když je mamka na psychině a jdu ji navštívit. Vidám se s bráchou a to je tak všechno. To, že jsem nevyrostala doma beru jako plus. Nemyslím si, že bych vystudovala a tak.*“ Když potřebuješ pomoci, je někdo takový na blízku? „*Mám partnera, takže tím je všechno jednodušší, když jsou na život dva. A pak i jeho rodina.*“

Chtěla bys něco dodat, co ještě nebylo řečeno? „*Snad ti to bude přínosem, co jsem ti řekla.*“ Určitě, děkuji za rozhovor.

Příloha 3 – Rozhovor s pracovníkem Domu na půl cesty

Charakterizujte prosím tento typ zařízení.

„Dům na půl cesty je zařízení sociální prevence určeno pro mladé dospělé ve věku 18-26 let, konkrétně přímo pro odcházející z dětských domovů, výchovných ústavů, pěstounských či sociálně slabých rodin. Služba je poskytována většinou na jeden rok, je možno ji z objektivních důvodů zkrátit, či prodloužit. Vše je dohodnuto na základě smlouvy mezi poskytovatelem a uživatelem. K žádosti je nutné doložit také zdravotní posudek.“

Co zde mají klienti k dispozici?

„Klienti bydlí samostatně v bytových jednotkách 1+1 nebo 1+ kk. Ke standardnímu zařízení patří kuchyňka se základní výbavou, postel, stůl se židlí, televize.“

Kolik si hradí?

„Platba za ubytování je 120,- Kč/den. Klienti, kteří nemají zaměstnání, jsou směřováni na úřad práce a musí si sjednat příspěvky na živobytí a doplatek na bydlení, aby měli nějaké finanční zajištění. Aby se klient naučil hospodařit, pokud s tím má problémy, je mu nabídnuto tzv. řízené hospodaření. Vzniká opět na základě vzájemné písemné dohody a jedinci je pro tento případ rozpočítána finanční dávka životního minima 3 410 Kč na každý týden s malou rezervou a z toho musí vyjít. Pokud má opravdové problémy se samostatností a s vyžitím, chodíme s ním i nakoupit. V případě velké nouze, dostane akutně od zařízení potravinový balíček.“

S jakými problémy se setkáváte nejčastěji?

Zejména problémy s hospodařením, hygienou, velmi často po příchodu nemají v pořádku doklady, mají dluhy ať už na pojišťovně, za telefon nebo pohledávky za nezaplacené lístky v MHD a bohužel také často nebankovní půjčky, o které se hlásí věřitelé a exekutoři. To tady řešíme dost často. Ač to vychovatelé neradi slyší, my zde napravujeme to, co v domově nestihnou. Snažíme se to pak co nejvíce uhladit, stanovit splátkový kalendář a postupně z dluhu ukrajuvat, aby nenarůstal.“

Jak s klienty pracujete?

„Klient má při vstupu vypracovaný Individuální plán, kde si s naší pomocí definuje své cíle, potřeby, to, čeho chce touto službou docílit. Ten se opakovaně vyhodnocuje, případně pozměňuje. Důraz je kladen na aktivizaci klienta, jeho samostatnost a nezávislost.“

ANOTACE

Jméno příjmení:	Simona Zollerová
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	Prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Podpůrná a intervenční pomoc mladým lidem odcházejícím z dětských domovů
Název v angličtině:	Support given to youngsters leaving children's homes
Anotace práce:	Práce se zabývá problematikou přípravy mladých lidí na samostatný život po odchodu z dětského domova a následnou péčí a intervencí, která je jim k dispozici v případě potřeby. Mapuje i oblasti, které mohou přinášet nejčastější problémy. Cílem šetření bylo zjistit, jak rozdílná jsou jejich očekávání a následná realita po odchodu z dětského domova, které oblasti jsou problematické a jaká je informovanost odcházejících o možnostech podpory a řešení různých životních situací, jenž mohou nastat.
Klíčová slova:	ústavní výchova, znevýhodnění, dětský domov, samostatnost, následná péče
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the topic of preparing young people for their independent life after leaving children's home and the following support given to them in case they need it. Moreover, the thesis explores areas which can cause most troubles. The aims of the research have been to investigate how their expectations are different from the real life after leaving children's homes, which issues cause problems and to find out how well those people are informed about the possibilities of support in various situations which can happen in real life.
Klíčová slova v angličtině:	institution care, children's home, independence, aftercare
Přílohy vázané v práci:	3
Rozsah práce:	67 stran
Jazyk práce:	Čeština